Начхати нам на огіркового короля!

Вольфґанґ Гоґельман розповідає правду, не відмовляючись від порад учителя німецької мови

Переднє слово

Дідусь сказав: хтось із нас мусить записати цю історію. І дідусь має рацію.

Мартіна вирішила: це зробить вона. І купила паку рожевого паперу, зелену стрічку для друкарської машинки, оце й усе, що вона досі змогла. Вона сказала, що ще не почала, бо дуже важко поділити цю історію на періоди. А правильно поділити історію на періоди —це найголовніше, сказав їй учитель німецької мови.

Та чхав я на всілякі там періоди! Оце поки в мене одна нога в гіпсі і я однаково не зможу ходити на плавання, то зараз же й почну писати сам.

Розділ перший,

АБО № 1 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Розповім спочатку про нас. Що грюкнуло в кухні. Головний редактор нічого не хоче про це знати. Фотоапарати також не хочуть знати, хоча їх аж п'ять.

А почалося все це значно раніше. Але про це ми довідалися торік на Великдень за сніданком. Раптом щось грюкнуло. "У

кухні щось перекинулося", — подумав я. Мама пішла подивитись, а коли повернулася, то вся тремтіла, і ми...

Але спершу я маю розповісти про нас. Ми — це дідусь, мама й тато, Мартіна, Нікі та я.

Дідусеві майже сімдесят, і після недавнього інсульту йому відібрало ногу й перекосило рота. Але й своїм кривим ротом він ще здатний розповідати безліч дивовижних історій. Навіть більше, ніж ті, в кого рот не кривий. Дідусь — татків батько.

Татові приблизно сорок, і він завідувач відділу в агентстві страхування машин, але відділ його дуже малий. Мама каже, що тато на роботі має змогу накричати щонайбільше на трьох працівників. Тому він так багато кричить вдома, каже дідусь.

Мамі також близько сорока. Люди кажуть, що вона виглядає значно молодшою. У неї фарбоване біле волосся і п'ятдесят кілограмів ваги. Загалом вона веселої вдачі. Хоч іноді й сердиться, буває, поскаржиться, що вона в нас на побігеньках і ось-ось піде працювати, тоді кожен собі нехай дає раду сам.

Мартіна ходить до п'ятого класу гімназії. Вона худа й довготелеса, з білявим волоссям. Не фарбованим, справжнім. Та бачить погано, кучері звисають їй просто на очі. Мартіна закохана в Алекса Бергера, свого однокласника. Тато лається, бо його дратують Апексові патли. Мама каже, що на це зважати не треба. Мартіна була і є найкраща учениця в класі, а з першим коханням не паруються! Порівняно з однокласницями вона не якась там неотесана дурепа.

Нікі — наш менший брат. Частіше я кличу його просто Нік. Тепер йому в школі товкмачать, скільки буде двічі по два, хоч він знав це ще три роки тому. Нещодавно він зчинив великий

переполох: устав серед уроку математики, сказав "до побачення" й пішов із класу. Якби ж то додому, а то до старого Губерта, нашого столяра. У нього в столярні згрібав на купу стружки. Дуже хоче стати столяром. Учителька зателефонувала мамі й попередила, що Нікі з поведінки двійку одержить.

Я — Вольфганг, мені дванадцять років. Учуся в другому класі гімназії. Мартіна каже, що я виглядаю надто комічно. Проте мені байдужісінько, як я виглядаю. Бо ж виглядати так, як би мені хотілося, однаково не буду. Через те й не ношу пластини, що зробила б правильний прикус, хоча пластина ця коштує п'ять тисяч шилінгів. Мене тепер не цікавить, як у мене зуби ростуть. Досі я ходив у хорошистах. Але ось нам дали нового класного керівника Гаслінґера, а він мене не терпить. Ліпить мені з математики та географії двійку за двійкою. Найбільше я люблю плавати. Я відвідую секцію плавання. Тренер каже, якщо я постараюсь, то через два роки можу стати чемпіоном району з плавання кролем.

Ми купили будинок із садом. Живемо тут уже три роки. Поки тато вилізе з боргів, то зовсім зістаріється, каже мама. Тому нам доводиться заощаджувати на всьому; дідусь на свою пенсію купує нам і взуття, і штани, і сукні для Мартіни. Це так приємно, коли дідусеві абсолютно байдуже, чи футболка в червоно-синьо-білих смужечках, чи на ній вибито Мухаммеда Алі1.1 штанів більших на три розміри —на виріст — він також не купує. Минулого літа він купив для Мартіни бікіні — останній крик моди, мереживне. Тата це дуже розлютило. "Нехай тепер моя дочка голісінька бігає!" — закричав він. А дідусь тільки захихотів і сказав: "Нарешті й моєму синові щось розумне спало на думку!" Тато страшенно розсердився, але промовчав — не хотів при нас заводити з дідусем сварку. Пішов у кухню до мами полаятись, проте мама сказала, що тепер усі дівчата носять такі бікіні.

Гадаю, я вже достатньо нас описав і саме час повернутися до тієї Великодньої неділі. Отже, торік, на Великдень, ми снідали, мама прибігла з кухні і вся тремтить. Вона тремтіла так, що Мартіна страшенно злякалась і впустила крашанку в чашку з кавою.

' Легендарний американський боксер.

Дідусь запитав:

— Що з тобою, невістко? — Дідусь зазвичай називає маму невісткою.

Аж тут знову щось грюкнуло, й тато закричав:

— Нікі, зараз же перестань!

Отак завжди, коли щось стукне чи грюкне, тато кричить: "Нікі, зараз же перестань!" І здебільшого він угадує, та цього разу винуватцем Нікі не був. У кухні щось знову грюкнуло. Нікі пхинькнув, що то не він, Мартіна витягла крашанку з кави, а мама, ще й досі тремтячи, видушила з себе: "У кухні, у кухні...".

Ми гуртом запитали: "Що у кухні?". Проте мама не змогла сказати більш нічого. Тоді дідусь підвівся й пішов до кухні. За ним Мартіна, Нік. І я — також. Я вирішив, що це, напевно, лопнула труба або, може, за газовою плитою завелася миша. Або велетенський павук. Усього цього мама найбільше боїться. Але виявилось, що це не труба, не миша й не павук. Ми всі застигли, дурнувато вилупивши очі. І тато, що прийшов слідом за нами, теж.

На кухонному столі сиділо щось із півметра завбільшки. Якби в тієї істоти не було очей, носа, рота, рук та ніг, її можна

було б вважати здоровезним огірчищем або не дуже великим зморщеним гарбузом. На голові в неї була корона. Золота, з червоними коштовними камінцями в кожному зубці. її руки були заховані в біленьких плетених рукавичках, а нігті на ногах блищали червоним лаком.

Коронована гарбузово-огіркова істота вклонилася нам і, схрестивши тонкі ноги^ промовила басовитим голосом:

— Ми свати король Кумі-Орі Другі іс рід Погрібні!

Я не можу достеменно описати, що потім відбувалося: я так перестрашився, що не бачив нікого.

Я навіть не подумав: не може такого бути! Я не подумав: а він таки кумедний! Я не подумав нічого. Нічогісінько. Йо Губер, мій друг, каже в таких випадках: "Мозок перемкнуло!" Щонайбільше можу пригадати, як тато тричі сказав "ні". Перший раз дуже голосно. Вдруге — нормально і втретє — майже нечутно. Тато полюбляє повторювати: "Коли я кажу "ні", то значить ні". Але цього разу його "ні" було зовсім намарне. І-не-гарбуз-і-не-огірок незворушно сидів на столі. Він склав руки на черевці й повторив:

— Ми свати король Кумі-Орі Другі із рід Погрібні!

Дідусь оговтався перший. Він підступив до кумі-орського короля і, зробивши реверанс, сказав:

— Дуже приємно з вами познайомитись. Мене звати Гоґельман. У цьому домі я дідусь!

Кумі-Орі випростав праву руку й тицьнув дідусеві під ніс. Дідусь подивився на плетену рукавичку, однак не збагнув, що Кумі-Орі хоче.

Мама подумала, що в нього болить рука і йому потрібен компрес. Мамі завжди здається, що хтось потребує компреса, чи пігулок, чи, хоча б, гірчичників.

Але Кумі-Орі не вимагав компреса, і рука його була цілком здорова. Він помахав перед дідусевим носом пальчиками в рукавичці й сказав:

— Ми свик кошен цілує наш рука.

Дідусь сказав, що в жодному разі не цілуватиме королеві руку і зробив би це хіба що дуже симпатичній пані, а Кумі-Орі не пані та й не симпатична.

На зеленій огірковій шкірці Кумі-Орі проступили гарбузово-жовті плями, і він гнівно закричав:

— Ми насивай ваша величність!

Дідусь подивився на огіркового короля так, як зазвичай дивився на відразливих йому людей, і лише тепер огірковий король перестав вимахувати пальчиками. Він поправив свою зубчасту корону й сказав:

— Ми вихнаний повсталий піддані. Ми просить тимчасово притулок! — І додав: — Ми душе хвилювася й смертельно втомився!

Він позіхнув, заплющив круглі, мов ґудзики, червоні очі і клюнув носом, точнісінько як дідусь, коли засинав перед телевізором. І вже сонний прогугнявив:

— Ми сгоден нас накривати й на подушка під наш голова!

Нікі побіг до своєї кімнати й прикотив скрипучого старого лялькового візочка. Мартіна вигребла з нього весь непотріб: затверділий окраєць, три спортивні сумки, пліснявий солоний огірок і шкарпетку Нікі. І — слава Богу — мій учнівський квиток, якого я вже три тижні марно шукав. Сливові кісточки вона залишила у візочку. Я взяв кумі-орського короля під пахви, адже він спав і міг би гепнутися зі столу. Відчув, наче тримаю тісто в целофановому пакеті. Мені стало моторошно. Я поклав Кумі-Орі у візочок, а мама вкрила його кухонним рушником. Корону з коштовними камінцями вона засунула в морозильницю холодильника. Цьому ми нітрішки не здивувались. Ми всі ніби очманіли.

Тільки Нік не очманів. Такого з ним ніколи не буває. Він твердить, що під його ліжком живуть шість левів, слон і десять гномів. А в кого під ліжком живуть гноми, того жоден Кумі-Орі з пантелику не зіб'є.

Нік викотив візочка на веранду, сів біля нього й заспівав огірковому чоловічкові пісеньку: "Спи, мій маленький, спи, тільки свого щастя не проспи!"

Король Кумі-Орі Другий проспав цілий Великдень. Уві сні він розмірено й тихо хропів. Тато зателефонував до редакції газети, яку він завжди читає. Але редактора не було, бо ж Великдень. Був лише вахтер. Він засміявся й порадив татові припасти цю історію до наступного 1 квітня.

Тато вигукнув:

— Це нечуване зухвальство, і ви за нього поплатитесь!

Він кинув слухавку на апарат. І сказав, що телефонуватиме головному редакторові прямо додому. Завжди краще мати справу з начальством, ніж з підлеглими.

Мені довелося принести газету, а Мартіні — подивитись, чи справді "Доукоупіл" пишеться через два "оу". Це в головного редактора таке чудернацьке прізвище.

Тато довго морочився з телефонною книжкою. Там виявилось десять Йозефів Доукоупілів. Біля одного значилось "кравець", другий був "експерт", третій — "перукар", четвертий — "доктор медицини". Двоє Доукоупілів мешкали в Зіммерінгу, і тато сказав, що це не ті, кого він шукає, бо в Зіммерінгу мешкають самі пролетарі. Інші чотири номери тато набирав. Двічі ніхто не брав слухавку. Раз відповіла жінка. Вона сказала, що Йозеф Доукоупіл її син, і що він поїхав на риболовлю, і що вона нічого б не мала проти, якби він став головним редактором, та він, на жаль, бренькає на роялі в нічному барі "Чорний кіт". Останній Йозеф Доукоупіл був саме той і був удома. Тато розказав йому все про Кумі-Орі і попросив негайно прислати до нас репортера й фотографа: читачам гарантована сенсація. Але головний редактор повірив йому не більше, ніж його вахтер. Тато від гніву страшенно зблід і поклав слухавку.

— Що ж він тобі сказав? — запитав дідусь, лукаво всміхаючись.

Тато відповів, що він перед нами, дітьми, не може цього повторити, бо це нечувана брутальність. Проте ми й так усе чули, бо головний редактор репетував у слухавку.

Дідусь удав, що обурився: йому, каже, важко повірити, що такий дуже поважний пан з такої дуже поважної газети може верзякати щось дуже непристойне. Насправді ж йому так хотілося розсердити тата. У них завжди виникали сварки через газети. Тато читає ту, що не подобається дідусеві, а дідусь — ту, що ненависна татові.

Мама вже була зібралася дзвонити в дідусеву газету, але тоді вже вони обидва запротестували. Дідусь сказав, що в його газети справи серйозніші, ніж писати про огірків-вигнанців. Мама так перехвилювалась, що забула про смаженину. Вона не запалила в духовці, й до обіду м'ясо простояло сире й холодне. Обідали ми бутербродами з ковбасою та вчорашнім картопляним салатом.

У тата п'ять фотоапаратів. Це його хобі. Найостанніший із них через хвилину після знімання видає готове кольорове фото. Тато зарядив цей апарат, тихенько, навшпиньках пішов на веранду й сфотографував кумі-орського короля. Він вирішив послати знімок головному редакторові. Проте на готовому знімку не видно було ніякого Кумі-Орі — тільки порожній візочок і ніжка стола. Тато зробив іде кілька знімків — і на кожному з них був порожній візочок. Тоді тато почергово брав "Лейку", "Ролей-флекс"1, японську камеру й запов

1 Марки фотоапаратів.

зято фотографував сонного Кумі-Орі зусібіч. І з фотоспалахом, і без нього. На чорно-білій плівці й на кольоровій. На дев'ятимілімет-ровій і на двадцятитрьохміліметровій. Потім він проявляв плівки у пральній машині, надрукував кілька знімків, скориставшись збільшувачем. Та хоч скільки збільшував він фотознімки, Кумі-Орі на них видно не було.

Надвечір кошик для брудної білизни був повен татових фотознімків — самі порожні візочки й ніжки стола.

Дідусь сказав, що Кумі-Орі, очевидно, не піддається фотографуванню, а мама це розтлумачила так:

— У такому разі нам нема потреби далі телефонувати в газету або на телебачення. Якщо сенсація не зафіксована на фотознімку, то вона не зацікавить читачів.

Розділ другий,

АБО № 2 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Навіщо потрібні королівські корони. Підвал годиться не тільки для зберігання картоплі. А ще дізнаємося, що в нашій сім "і знову немає одностайності.

Під час вечері Кумі-Орі ще спав. Потім ми дивилися по телевізору детектив. Наш гість-сонько так розхвилював тата, що він забув нам цей фільм заборонити.

Саме тоді, коли інспектор карного розшуку підняв решітку на водостічній трубі, щоб спуститися туди й далі переслідувати гангстерів, ляльковий візочок на веранді почав погойдуватись. Огірковий король прокинувся. Нікі привіз його до кімнати. Дідусь вимкнув теледетектив на дуже цікавому моменті.

Кумі-Орі зарепетував:

— Де наші корона? Ми вимагай корона! — Зі страху він обхопив руками голову.

Спочатку ми ніяк не могли пригадати, де корона. Згадав Нікі: вкрай спантеличена мама засунула її в морозильницю. Він і дістав корону. Вона була холодна як лід. Кумі-Орі закричав мов недоріза-ний, коли Мартіна надягла на нього корону. Тато заходився підігрівати її своєю запальничкою. Але перестарався.

Тим часом огірковий король скиглив, що йому потрібна корона негайно, без неї він наче голий, не може ані мислити, ані навіть жити. Нарешті корона стала достатньо теплою для огіркової голови короля. Кумі-Орі надів корону й виліз на стілець, на якому зазвичай умощувався перед телевізором тато. Заклавши ногу на ногу й переплівши ручки на черевці, король звернувся до тата:

— Він сдивовані душе? Ми росповідай, хто ми і що ми тута хотіли? Тато кивнув головою.

Мартіна запитала:

— Чому він весь час каже "ми"? Адже він один!

Тато сказав, що це так звана королівська множина, але Мартіна цього не зрозуміла. Мама їй пояснила:

— Король щось більше, ніж прості люди. Тому він каже "ми" замість "я". А йому кажуть "ви" замість "ти", а до простої людини король каже "він" замість "ви"!

Мартіна ніяк не могла цього второпати, і я теж. Тут дідусь прошепотів нам:

— Йому бракує однієї клепки, тому він так говорить. Мартіна нарешті зрозуміла. І я теж.

Кумі-Орі відкашлявся й почав розповідь. Тривала вона дуже довго. Адже Кумі-Орі мав якусь дивну манеру висловлюватися — відразу й не второпаєш, про що він говорить. Тому ми, звичайно, засипали його питаннями. Але тільки близько півночі усе для нас прояснилось.

Отже, король-Кумі-Орі Другий з'явився з нашого підвалу, точніше з нижнього. У нас два підвали. У верхньому ми зберігаємо картоплю, зимові груші, слоїки з варенням, Ніків старий триколісний велосипед теж там. А ще там є полиці з дідусевим інструментом і, звичайно ж, двері до нижнього підвалу. За ними починається крутий спуск до нижнього підвалу. Тато якнайсуворіше заборонив нам користуватися цими сходами, хоча вони цілком безпечні. Хіба трохи вологі й слизькі. Тато, коли оглядав будинок, щоб купити його, послизнувся на них і вивихнув ногу в кісточці. А якщо він вивихнув ногу в кісточці, то нам до нижнього підвалу зась. А то б ми, напевно, вже давним-давно помітили, що там мешкають куміорці.

Отож у нашому нижньому підвалі мешкав король Кумі-Орі зі своїм оточенням — підвалазнями й підвализами. І підваланцями —своїми підданими, які віднині не бажають бути його підданими. Огірковий король розповів нам, що він, і його підвалазні, й підвали-зи до своїх підданих ставилися уважно, приязно, ба навіть із любов'ю. Але ті відповіли їм чорною невдячністю й збунтувались. Підвалазні й підвализи накивали п'ятами. Вони так переполошились, що, тікаючи, забули прихопити свого короля Кумі-Орі Другого. А призвідцею бунту був один поганий підвалазень, котрий частенько викидав якогось коника. Він і підбурив підваланців. Залишений напризволяще, Кумі-Орі тепер шукав політичного притулку на нашій кухні.

Перегодя Кумі-Орі впевнено сказав, що вже цього тижня його попросять повернутися назад, оскільки піддані без нього не дадуть собі ради.

— Чому це піддані не дадуть собі раду без вашої величності? —запитав дідусь.

— Тому що він темні й дурні, він чекають, хто може касати, що він мають робити! — пояснив огірковий король.

— Так, так,— мовив дідусь — вони темні й дурні! Але чому, власне, вони такі?

Кумі-Орі здвигнув огірковими плечима.

— У такому разі я, ваша овочева величносте, поясню вам, чому ваші піддані темні й дурні! — закричав дідусь і подався уперед всім корпусом на кріслі.

— Батьку, я тебе прошу,— закричав тато,— це анітрохи нецікаво! Ти знову за своє!

А мама сказала дідусеві, щоб не розпалював себе тою політикою, бо це його серцю шкодить. Потім Кумі-Орі розповів, що в усіх старих будинках з підвалами проживають огірково-гарбузові люди і всі вони мають огірково-гарбузових королів. У великих старих замках живуть навіть огіркові кайзери. Щоправда, останнім часом, зітхнув він, піддані дедалі частіше бунтують і зчиняють заколоти.

Дідусь зауважив, що це називається не заколотом, а революцією.

— Ні,— рішуче заперечив Кумі-Орі,— ні! Вони счиняють саколот! Саколот! Саколот!

— Революцію! — вигукнув дідусь.

— Саколот! Саколот! Саколот! — лютував Кумі-Орі.

— Один біс! — вигукнув тато.— Заколот чи революція! Мартіна сказала:

— Коли хтось приходить із солдатами й розганяє парламент, непокірних йому людей запроторює до в'язниць, а газетам забороняє писати все, що вони хочуть, то це — заколот. Але коли піддані виганяють короля і відкривають парламент, оголошують нові вибори й випускають газети, в яких кожен може писати, що він думає, це — революція!

Тато запитав, де вона набралася цієї єресі. Мартіна відповіла, що це не єресь. Якби вона знала це перед останнім іспитом з історії, то отримала б одиницю, а не двійку. Тато пообіцяв поговорити при нагоді з учителем історії й висловити йому все, що він про нього думає. Кумі-Орі за татове рішення був обома руками.

Близько півночі Кумі-Орі сказав, що втома знову його здолала, проте спати йому самому в кімнаті не можна, бо піддані, напевно, розшукують його, щоб схопити й убити. Але й у візочку він також не спатиме, бо візочок дрижить і скрипить. Король може прокинутись і злякатися. І він вирішив:

— Ми спати на лішку с котрий іс вас!

— Тільки не зі мною! — вигукнув я, пригадавши, що огірковий король відразливий на дотик. Не зможу я спати в ліжку поруч із тістом.

Раптом тато сказав, що Кумі-Орі спатиме в нього. Це здивувало нас усіх. Та ще більш здивувало, як він це сказав:

— Ваша величність можуть спокійно спочивати в моєму ліжку. Я оберігатиму сон вашої величності!

При цьому він нітрішки не всміхнувся. Я зрозумів, що тато не на жарт захопився огірковою людиною.

Розділ третій,

АБО №3 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Я розкажу, що побачив у татовій кімнаті. Тато забажав на сніданок того, чого жодна людина не їстиме. І чому раптом ламається традиція.

Великоднього понеділка я прокинувся рано. Нік ще спав. Я приклав вухо до дверей маминої, потім Мартініної кімнати: і там, і там було тихо. Але з татової кімнати долинало розкотисте двоголосе хропіння. Я обережно прохилив двері. В ліжку, щока до щоки, спали тато і огірковий король. Зубчаста корона лежала на ковдрі, і тато міцно тримав її правою рукою, а огірковий король — лівою. Я тихенько зачинив двері й пішов на кухню.

На кухні був лише дідусь. Він пив молоко з кухлика й заїдав крихтами від пирога, що лишилися в деці.

Я сказав дідусеві:

-Тато й огірковий король разом лежать у ліжку, як... як...— Мені не спало на думку, як.

Дідусь відповів запитанням:

— Може, як закохана пара?

Я кивнув головою, а дідусь зітхнув.

Я налив собі в кухлик молока, а дідусь поділився зі мною крихтами. Собі взяв коричневі, а мені дав жовті. Ми обидва втупилися в деко й жували крихти, а дідусь раз у раз мурмотів:

— Ну й добре, ну й добре!

Коли дідусь так каже, то це означає, що він не вважає щось добрим, а зовсім навпаки.

— Ти його витримуєш? — запитав я в дідуся.

— Кого? — перепитав дідусь, хоч добре знав, про кого йдеться.

— Звісно, його величність Гарбуза Огіркового,— відповів я. Дідусь сказав "ні".

На кухню ввійшла мама. її волосся було накручене на бігуді, а на щоці червонів товстий рубець. Однак це не був справжній рубець, а слід від бігудів. Очевидно, вона всю ніч пролежала щокою на бігу-дях. Однією рукою мама розтирала рубець, а другою проціджувала каву крізь ситечко.

А що ми не привіталися з мамою, а вона з нами, то це звичне діло. До мами можна було заговорити після того, як вона вип'є кави. Доти вона й сама не зронить слова.

Мама приготувала собі каву й відсьорбнула кілька ковтків.

— Доброго Великоднього ранку! — промовила вона, не перестаючи розтирати рубець. Потім мовби до себе промурмотіла:

— Якийсь безглуздий сон я бачила! Я сказав:

— Якщо тобі снився пан огірок у короні, тоді це був ніякий не сон!

— Шкода,— сказала мама і заходилась розмішувати ложечкою каву. А що вона завжди пила каву без молока й цукру, то робити це їй не було потреби. Ми просиділи так довгенько. Мама все мішала каву, а дідусь і я доїдали крихти.

З'явився Нік. Оскільки мама вранці на все реагує сповільна, то вона надто пізно помітила, що Нік дістав з морозильниці полуничне морозиво й заходився наминати. Мама грізно нагримала на Ніка, а той почав рюмсати й скиглити, що сьогодні Великдень і навіщо взагалі Великдень, коли не можна наїстися досхочу морозива.

Саме тоді увійшла Мартіна й поскаржилась, що через гармидер на кухні весь її ранковий сон зійшов нанівець. Вона взяла в Ніка вазочку з морозивом, поклала морозиво у пивний кухлик, увілляла в нього содової води й сказала, що це морозивно-содовий напій, кращого сніданку для дітей не вигадаєш і нехай Нік нарешті перестане скиглити.

Але мама вилила той морозивно-содовий напій у раковину й сердито закричала: якщо ми гадаємо, ніби можемо робити, що заманеться, то ми дуже помиляємося. Невдовзі мама опанувала себе і Нік отримав какао, а Мартіна заварила собі лікувального чаю для очищення крові.

Я дивився у вікно. Небо було голубе, з самотньою білою хмариною. У провулку, проти наших воріт, стояв пан Гавліца і свистів. Він щоранку о восьмій стоїть проти нашого будинку й свистом викликає свого пса. За чверть на дев'яту з'являється пес, і Гавліца перестає свистіти.

Коли пес прибіг, я подумав: зараз чверть на дев'яту, небо голубе, нам час одягатись. Щороку в понеділок о дев'ятій ми вирушаємо на Великодню автопрогулянку. Це наша традиція, твердить тато. їхати мусить кожен, навіть з нежиттю; ми, чесно кажучи, вже й забули про відмовки, бо вони в жодному разі не допомогли б. Тато стає сам не свій, коли котрийсь із нас опирається, — не можна ламати традицію! На Великодню мандрівку мама з Мартіною виряджаються у вишиті народні сукні, а ми з Ніком натягаємо шкіряні штани.

Саме коли я про це розмірковував, до кухні зайшов тато. Він сказав "доброго ранку!" й поліз у шаховку під мийкою, де ми тримали картоплю й цибулю. Він виставив кошіль з картоплею й заходився орудувати в ньому обома руками.

— Що ти шукаєш? — запитала мама.

— Пророщену картоплю! — відповів тато.

— Пророщену? — перепитала мама й злякано подивилася на нього.

Тато сказав, що шукає картоплину з паростками, тобто пророщену.

Мама зауважила, що в нас картопля першосортна, свіжа. Але тато й далі копирсався в кошелі. Мамі кортіло знати, нащо йому пророщена картопля, і тато пояснив: вона потрібна на сніданок.

— Ти їстимеш на сніданок картоплину з паростками?! — захоплено вигукнув Нік.

— Не я,— сказав тато,— картоплину з паростками бажають король Кумі-Орі.

Нікі кинувся до кухонної шаховки, ліг долічерева й витяг з-під неї шість картоплин з довжелезними паростками.

— Вони тут з Різдва! Ці йому будуть до смаку? — запитав він.

Тато відповів, що вони саме такі, як треба, але це просто неподобство, якщо з Різдва під шаховкою валяється картопля: це свідчить, що в нас мало дбають про чистоту. І звелів нам швидше збиратися й не забути плащі. І ще загадав мамі спакувати стару ковдру, дідусеві наповнити термоса, Мартіні покласти до багажника ракетки з воланчиками, мені помити заднє скло в машині, Нікові начистити до блиску дверні ручки. Насамкінець сказав, щоб мама, заради усіх святих, знову не забула гострого ножа й паперові серветки теж.

— На кого ж огіркового короля лишимо? — запитав Нік.

Тато пояснив, що огіркового короля візьмемо з собою і він сидітиме в мене на колінах. Я щосили закричав "ні!" і ще раз "ні!".

— Тоді він сидітиме в Ніка на колінах! — сказав тато.

Нік не протестував. Але мама заявила, що Нік сидітиме в неї на колінах і що їй зовсім не до снаги, аби ще зверху сиділа коронована особа. Й надто ж — бути ніби підставкою для бременських музикантів.

Тато запитливо подивився на Мартіну. Мартіна захитала головою. Водночас і дідусь захитав головою. Тато скипів. "Хтось із вас мусить узяти Кумі-Орі!" — кричав він. Сам він не може його взяти, бо сидить за кермом.

— Він мені, як сіль в оці,— промурмотів дідусь.

— Липкий, як сире тісто,— сказав я.

— У мене Нік на колінах! З мене досить! — відрізала мама. —Від нього в мене мурашки по спині бігають! — вигукнула

Мартіна.

Тато зовсім розходився, все гримав на нас, що ми невдячні, зухвалі й нахабні. Він гасав між кухнею і ванною, мився, голився, одягався. А коли цілком зібрався, то постав перед нами з загрозливим виглядом:

— То хто ж візьме короля на коліна?

Дідусь, мама, Мартіна і я захитали головами. Це був перший випадок, коли тата не послухалися. Ми самі цьому подивувалися, але ще більше здивувався тато. Він спантеличено перепитав. Але так і не домігся свого.

Побілівши від злості, тато побіг до кімнати, взяв на руки Кумі-Орі, відніс його в гараж і посадив у машину на заднє сидіння. Тоді сказав до Ніка:

— Ходи, Ніку, ми поїдемо самі! — І навіть не глянув у наш бік.

Він рвонув з гаража так швидко, що наїхав переднім колесом на трояндовий кущ і, перекинувши гіпсового гнома з тачкою, вихором вилетів із воріт у провулок, ніби хотів виграти Гран-прі Монако.

Пророщені картоплини самотньо лежали на кухонному столі. Мама повикидала їх у помийне відро, водночас дорікаючи нам, що ми її зовсім не підтримуємо, що власні діти завдають їй удару в спину і дістають картоплини з-під шаховки. Потім мама заявила, що вона влаштує собі пречудовий вихідний. І пішла досипати.

Дідусь зателефонував своєму давньому другові Берґерові. Вони домовилися погомоніти зранку за кухлем пива, а потім зіграти партію-дві в кеглі.

Розділ четвертий,

АБО № 4 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Нетрадиційний Великодній понеділок. Фронти ощиряються. Від бурхливої сварки до тихого компромісу.

Я пішов на тренування. Мама дала мені гроші, щоб я міг купити собі на обід сосисок з гірчицею. Але до буфету я не пішов. Еріх Губер, хлопець із нашої секції, покликав мене пообідати в нього. Він лишився вдома сам. Батьки з молодшою сестричкою вирушили у великодню подорож. Еріх не захотів їхати з ними. Його батько, не те що наш, не надає традиціям такого великого значення.

Взагалі в Еріховій сім'ї багато чого зовсім не так, як у нас. Еріх не питається дозволу, коли хоче йти на плавання, або в кіно, чи відвідати друга. Еріх каже, що може робити майже все, що хоче. Але, додає він, це має й свої вади, принаймні в його сім'ї. Його мама, наприклад, теж робить усе, що заманеться. То їй раптом не захочеться варити, а то — прасувати білизну. Вона вважає, що Еріх не змарніє, якщо хоч раз випрасує собі сорочку.

Не можу запевнити, чи змарнів би Еріх, якби випрасував собі сорочку. Сам я ще жодної не випрасував, навіть праски в руках не тримав.

Що не кажи, а в Еріха з біса весело. У його кімнаті як у казковій країні Бедлам. На підлозі валяються книжки, карти, труси, а впереміш із цим усим шкільне приладдя. На одній стіні він намалював фломастером фреску. А над дверима великими літерами вивів: "Вхід для дорослих заборонено!".

Ми зготували собі яєчню з шинкою. Потім пішли в кіно дивитися "Заграй мені пісню смерті". А потім завітали до кафе " І-га-га" на пляшечку кока-коли.

В "І-га-га" сиділи Мартіна з Алексом Берґером і чимало дітей з нашої школи. В "І-га-га" найбільше завсідників з нашої школи. Дорослі й носа не показують сюди, бо дуже тут гамірно. Тато не дозволяв нам відвідувати "І-га-га". Він твердить, що дітям до харчівень нічого ходити. Хто-хто, але Мартіна вже давно не дитина. А "І-га-га" не харчівня. Там усі тільки колу п'ють. Однак тато й проти коли. Він каже, що вона руйнує шлунок. Як він це собі уявляє, я точно не знаю. У всякому разі, він хоче, щоб ми пили саморобний сливовий сік. Але наш сливовий сік — чиста гидота, і від нього теж живіт корчить.

Ми з Мартіною пішли додому, як стало темніти. Мартіна розповіла мені, що Анні Вестерман заздрить їй через Алекса Берґера, а я розповів, що поліпшив свій результат у плаванні кролем на одну десяту секунди. Також порадив їй неодмінно подивитися "Заграй мені пісню смерті". Ми так добре розуміли одне одне, що я пообіцяв їй позичити гроші на кінофільм.

Коли ми прийшли додому, татова машина вже стояла в гаражі. Мама поралась на кухні. Саме відбивала биточки. Вона так гамселила сікачем по м'ясу, що кухонний стіл ходив ходором.

— Мама сердиться, що ми дуже пізно повернулись,— прошепотів я Мартіні.

Але я помилявся: вона розмовляла з нами цілком лагідно. Мама, напевно, сердилась на когось іншого.

Нік був на веранді, а дідусь ще не прийшов. Тато був у своїй кімнаті, а Кумі-Орі лежав на канапі у вітальні й дивився лялькову те-левиставу.

Я пройшов повз нього. Він сказав:

— Пацан, лакуй наша ніготь! —1 показав на пальці своєї ноги. Червоний лак на нігті його великого пальця облупився.

Я відказав:

— Ми не ваші камердинери! —1 пішов собі далі.

На веранді я запитав Ніка, як минула прогулянка. Нік відразу нахнюпився. Він розповів, що Кумі-Орі зробилося в машині зле,— виявилося, що їзда йому шкодить. На галявині від сонця йому запаморочилось у голові, а коли вони потім вирішили пообідати в ресторанчику, то власник не впустив їх з огірковим королем і вони повернулися ні з чим.

— Може, знаєш, Ніку,— запитав я,— що тато надумав робити з огірчищем-гарбузищем?

Нік відповів:

— Тато охоронятиме його й допоможе знову посісти трон!

— Оце дивина! — вигукнув я і додав: — Але наш татусь сам у це не вірить!

Нік обурився. Закричав:

— Як він сказав, так і зробить. Наш тато все може!

Мама покликала нас вечеряти. Зі своєї кімнати вийшов тато. Він поклав на тарілку биток, три картоплини й пішов назад. Так він робить завжди, коли сердиться на нас. Кумі-Орі зліз з канапи й подріботів за татом. Перегодя тато знову з'явився й попрямував на кухню.

Мама гукнула йому вслід:

— Пророщену картоплю я викинула в помийницю!

Якийсь час тато не виходив з кухні. Потім він, лихий та сердитий, пройшов через вітальню, несучи в руках пророщену картоплю. Мартіна зі страху випустила з руки виделку.

— Він таки длубався в помийниці,— застогнала вона.

— Татові бридко ставало, коли він його тільки бачив,— сказав Нік. І додав: — Мабуть, він того огіркового короля без тями любить!

— Але ж досі,— скрушно мовила мама,— він жодного разу в помийниці не порпався.

Увечері, коли ми вже лежали в ліжку, тато й мама зчинили сварку. Вони сварилися дуже голосно. В моїй кімнаті все було чути. Мартіна й Нік тут же прийшли до мене: вони також хотіли все чути.

Мама сказала, що короля Кумі-Орі треба позбутися. Як — її це не обходить. Але далі терпіти його в домі вона не хоче..

Тато запевнив, що за будь-яких обставин він дасть королю притулок, і зажадав, щоб мама поводилася з ним люб'язно і нас до цього спонукала.

Мама кричала, що тато не дозволяє завести ні песика, ні котика, ані морських свинок, а для виховання дітей це так важливо. А тепер для себе завів якогось огірчища-гарбузища!

Тато вигукнув, що це не якийсь там огірчище-гарбузище, а дуже нещасний король, з яким сталося лихо!

Мама закричала: начхати їй на нещасного короля!

Тато закричав, що він до останку захищатиме нещасних королів, бо в нього чуйне серце і він співчуває чужому горю.

Мамин голос забринів ще дужче. Це тато співчуває чужому горю?! Немилосердний! Та її це просто смішить! І вона почала голосно й довго реготати. Проте її сміх не був веселий.

На мамин сміх тато лише пробурмотів, що їй цих речей не збагнути. Вона взагалі нічого не розуміє і його по-справжньому теж не розуміє, тому й не має жодного уявлення, як це важливо — дати королю Кумі-Орі притулок у домі..

Повернувся дідусь. Йому вдалося заспокоїти батьків. Тато й мама дійшли компромісної угоди. Але важко було зрозуміти її суть, оскільки батьки розмовляли вже не так голосно. Ми почули тільки

половину розмови, та й цього було достатньо. Кумі-Орі залишиться в татовій кімнаті й не виходитиме звідти. Опікуватиметься ним сам тато. Він сам купуватиме для нього й пророщену картоплю. І щоб ні мамі, ні нам огірковий король не потрапляв на очі. В одному вони не дійшли згоди: кому прибирати в татовій кімнаті. Досі там прибирала мама.

Перш ніж піти до себе, Мартіна сказала мені:

— Якби огірковий король був чуйним огірком, він би вже давно щез. Він помітив би, що через нього в домі тільки сварки.

Нікові було невтямки, про що це вона.

— Дурні ви обоє,— кинув він,— король — класна іграшка!

Розділ п'ятий,

АБО №5 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Я напишу про свою халепу з татовими підписами. И про те, як я не міг заснути. І як мені таки вдалося заснути. І про підозру, до справжньої суті якої я, на жаль, не міг докопатись. "

Другого дня в мене не було часу думати про огірчище. Спливав останній день Великодніх канікул. У мене назбиралось безліч невиконаних домашніх завдань, до того ж не давала спокою ще одна проблема.

Це сталося так. Три тижні тому нам роздали контрольні з математики. Я розв'язав усі приклади, хоч і з незначними помилками, Гаслінґер уліпив мені п'ятірку. Під нею нашкрябав: "Підпис батька". І три знаки оклику. Від усіх інших Гаслінґерові вистачало підпису матері. Але оскільки він мене не терпить, то вирішив познущатися, вдавшись до батькового підпису.

А саме тепер я ніяк не міг показати татові Гаслінґерову одиницю. За свою останню п'ятірку я отримав доброго прочухана. Тато ще й пригрозив: якщо я знов принесу п'ятірку, то не побачу басейну як своїх вух. І кишенькових грошей також.

Звісно, вдома я промовчав про свою п'ятірку й на черговий урок з математики з'явився без татового підпису. Гаслінґер покарав мене чотирма рівняннями з багатьма невідомими і вимогою підпису тата. Наступного дня я віддав Гаслінґерові

чотири рівняння з багатьма невідомими й зошит для класних робіт — без татового підпису. Тоді Гаслінґер збільшив покарання до восьми рівнянь. І ще однією вимогою підпису тата.

Від уроку до уроку число штрафних рівнянь зростало в геометричній прогресії. Завтра воно може сягнути шістдесяти чотирьох рівнянь. За шістьма татовими підписами. Але одержати шість татових підписів ушестеро важче, ніж один. Та надто тепер, бо, коли зчинилася така веремія довкола Кумі-Орі, я взагалі не міг до тата потикатись.

Мамі й дідусеві я волів краще нічого не розповідати. Вони, незважаючи ні на що, таки могли переказати все татові.

Еріх Губер подав ідею: підробити татів підпис. Це не дуже складно. Він завжди підробляє. Але Еріхові це просто. Він з першого класу не вилазить із п'ятірок. І підробляти татові підписи для нього звичне діло. Справжнього підпису його батька, пана Еґона, вчителі у вічі не бачили.

У своєму записничкові я спробував скопіювати татів підпис. Але в тата він упевнений, розгонистий. Його ніхто не підробить!

Хоч сядь та й плач! Я ж так затято свердлив очима стіну, що в ній ось-ось могли з'явитися дірки. Мені й справді хотілося завити. З голови не йшла наша розмова з Міхлем Шубертом два тижні тому, коли ми після уроків поверталися додому. Ми пленталися поволі, проклинаючи Гаслінґера і всю школу. Раптом Міхль запитав:

— Як ти вважаєш, Гаслінґер тебе ріже тільки з математики чи й з географії теж?

Я зроду ще так не злякався, як тоді. Про те, що можу залишитися на другий рік, слово честі, я досі й гадки не мав. Щоб мені таке спало на думку — нізащо! Але як добре помізкувати, то це не видавалося нереальним. Я склав свої оцінки з математики: п'ятірка, п'ятірка, четвірка і четвірка, п'ятірка, п'ятірка — і одержану суму поділив на шість. (Така математика мені ще під силу). Вийшло чотири й шість десятих. А мої оцінки з географії склали б у середньому навіть чотири й дев'ять десятих.

Міхль спробував мене втішити.

— Гаслінґер даватиме контрольні ще двічі,— сказав він. І додав: —Якщо ти їх напишеш на трійку, то матимеш шанс видряпатися!

Але ж Міхль — великий фантазер! Я — трієчник у Гаслінґера?! Скоріше світ перевернеться!

Решту дороги додому я не промовив ні слова. Й Міхлевих слів утіхи я також не слухав. Мій мозок пекла одна-єдина думка: другорічник, другорічник, другорічник...

Ось тому я нічого й не вчив на Великодніх канікулах. Тільки-но я відкривав свого портфеля, в голові моїй починало гудіти: другорічник, другорічник, другорічник...

Я й справді щодня брався за уроки. Результат був незмінний. У голові звучало: другорічник, другорічник... А тільки-но пошпурю портфеля, як мені стає легше. І я знову можу думати про будь-що.

Але нині збігали канікули, і я передчував: щось має статись. Я сидів за своїм столом, утупившись у записничок,

помережаний "татовими" підписами. До кімнати зайшла Мартіна. їй потрібен був мій новий ножичок підстругувати олівці, у неї завжди всі олівці ідеально підстругані.

Мартіна це робить залюбки. І загалом усі свої шкільні речі вона тримає в ідеальному порядку: постійно два запасні стрижні для авторучки, всі зошити в обгортках, жодної хлібної крихти, жодної жувальної гумки у портфелі. Навіть на її трикутниках ніколи нічого не нашкрябано. Кольорові олівці завжди рівні. Як вона цього досягає, мені невтямки. Мій червоний олівець уже давно схожий на цурпалок, а коричневий майже новенький.

Отже, Мартіна прийшла позичити ножичка. Вона таки помітила аркушики, помережані "татовими" підписами, хоча я прикрив їх рукою. Та вона з кебетою. Відразу збагнула, що до чого.

— Це безглуздо,— сказала вона — Так ти ще більше собі напсуєш.

— А ти можеш уявити,— запитав я,— що сьогодні ввечері я йду до тата й показую йому п'ять своїх штрафних рівнянь, ще й п'ятірку?

Цього Мартіна не могла уявити. Вона також спробувала підробити татів підпис. Вийшло не краще, ніж у мене. Мартіна пообіцяла неодмінно щось придумати, але для цього їй треба буде кілька днів. А поки що я маю сказати Гаслінґерові, що мій батько у відрядженні й повернеться лише наприкінці тижня. І якщо я захочу, то вона піде до Гаслінґера й підтвердить, що батько справді у відрядженні.

Навіть неможливо було уявити, що Гаслінґер у це повірить, але в мене на душі полегшало. Особливо після того, як Мартіна сказала, що вона допоможе мені, аби я не протирав штанів у другорічниках. Вона візьметься за моє навчання. І з Гаслінґером дамо собі раду, запевнила вона.

Вечеря в нас вийшла загалом мовчазна. Тато, хоч і підсів до нас, але не зронив ні слова. Тож і ми мовчали. Тільки Нік не вгавав. Повечерявши, тато подався на кухню, щоб узяти останні пророщені картоплини й підгнилу часничину. Повертаючись до своєї кімнати, він запитав нас:

— Ви підготувались до завтрашніх уроків?

Нік пробубонів татові великоднього віршика. Щось про писанки й крашанки. Мартіна підштовхнула мене.

— Розкажи йому про все зараз, — прошепотіла вона. Я сі упив крок у напрямку до тата.

Тато тримав в одній руці картоплини і головку часнику, а другою лагідно гладив Ніка по голівці. Він поглянув на мене. Між його поглядом і Гаслінґеровим не було жодної різниці.

— Тобі щось треба? — запитав він.

Мартіна підштовхувала мене своїм поглядом. Проте я заперечно похитав головою й попрямував до своєї кімнати.

— Боягуз,— просичала вона мені навздогін.

Цього вечора я ще довго не міг заснути. Хоч почувався страшенно втомленим. Пробував заснути то на правому боці, то на лівому.

І на спині, і на животі. Не спалося та й край. Годинник на ратуші пробив північ. Я намагався думати про щось дуже приємне. Як я, приміром, стану чемпіоном з плавання на спині серед юніорів. Я уявив собі захоплені вигуки болільників і радісного тата поміж них. Раптом з душової кабіни вийшов Гаслінґер. У правій руці він тримав мій зошит для математичних задач і грізно розмахував ним. Він протиснувся крізь захоплений натовп до тата й попросив його поставити свої підписи. Тато враз перестав радіти. Влітку ми, напевно, вирушимо до Італії. Уявляю, що лежу на сонці й ласую морозивом. Раптом знову з'являється Гаслінґер. Підійшов до мене й закричав на весь пляж: "Гоґельмане! Вам заборонено засмагати! Другорічники повинні бути блідолиці!"

Я пригадав, як чудово було вчора в "І-га-га", та враз побачив огірчище, що церемонно сидів на музичному апараті. Він по-змов-ницьки прошепотів мені:

— Ми роскривай ваша тато ваша штукарство!

Я думав про дуже приємні речі, але виходило з того щось несусвітне, відразливе. Мене пройняв страх. Здалося, ніби щось зашаруділо й скрипнуло в кімнаті. Увімкнути настільну лампу, щоб подивитись, я не зважився. Мої ноги визирали з-під ковдри. Я б з радістю їх заховав. Я не хотів, щоб якась частинка мого тіла була не вкрита, але боявся навіть пальцем ворухнути. Так я пролежав цілу вічність, слухаючи шарудіння й скрипіння. Зрідка вулицею проїжджав автомобіль і кидав на стелю вузьку смужку світла. Потім та світла смужка мандрувала від однієї стіни до іншої. Я боявся й цієї смужки світла.

Тато твердить, що хлопець у моєму віці взагалі не повинен нічого боятися. Але дідусь вважає, що тільки цілковитий дурень не відчуває страху. А мама дуже боїться павуків, хрущів, а ще неоплаче-них рахунків і електричних дротів. Коли Нік серед ночі

піде до туалету, він не спускає з бачка воду — дуже боїться шуму. Мартіна — йти ввечері темною алеєю. А дідусь — щоб його не розбив інсульт, бо тоді він не ходитиме й не говоритиме, а може, й помре.

І тато живе зі страхом. Хоч нікому не признається, але я це не раз зауважував. На трасі, наприклад, під час обгону, коли він не може зайняти свій ряд, а назустріч прямо на нього мчить авто. Чи коли він думав минулого року, що в нього рак шлунка. А коли результати обстеження цього не підтвердили, тато зрадів, як дитина. Можна тільки уявити, що він пережив.

Це все я сам собі казав, поки там щось шаруділо. Проте в душі я радів, що поблизу нікого не було і мого страху не бачили. Хоча якби біля мене хтось був, то я не відчував би страху, і мені враз захотілось, щоб хтось з'явився поряд.

Маленьким я відчував уночі страх, біг до мами в кімнату і досипав біля неї. Пригадую, що це було дуже приємно. У ліжку біля мами завжди було тепло й затишно.

Поринувши у роздуми, я заснув. Мені щось наснилось. Але що, я вже не пам'ятаю. Знаю тільки, що це був дуже приємний сон.

Вранці, коли Мартіна загамселила в двері, вигукуючи: "Вставай, вставай!", мені страшенно не хотілося розплющувати очі, так гарно було уві сні.

Але Мартіна не перестала гамселити — так вона будить мене щоранку, і я мусив уставати. І знову в моїй голові, як на каруселі, закрутилися татові підписи, додаткові задачі й Гаслінґер. Мене взяла злість на своє нівроку здоров'я.

Захотілося мати такі ж гланди, як у Ніка. Мама тоді повірила б, що мені насправді болить горло.

Я причовгав у ванну й відтиснув Мартіну. Інакше вона б до восьмої видушувала свої вугри на носі. А потім ридала б, що в неї ніс, як морквина.

Мартіна защіпнула двері й сказала до мене:

— Вольфе, бовдуре, ти зовсім здурів?

Я запитав, чому я маю здуріти. Мартіна витягла з кишені халата зіжмаканого папірця. Це був аркушик з мого записника, на якому я підробляв татові підписи. Мартіна сказала, що аркушик лежав на підлозі у вітальні. Вона знайшла його там рівно десять хвилин тому.

Але ж я достеменно знав, що всі аркушики з батьковими підписами я скручував у клубочок і кидав їх у кошик під столом. Загубити якийсь у вітальні я аж ніяк не міг. Але було вже пів на восьму, треба було поспішати. Обговорювати цей випадок з Мартіною вже не вистачало часу. Але все-таки в мене закралась підозра, страшна підозра. Я раптом згадав про нічне шарудіння й скрипіння в моїй кімнаті. Можливо, що це не було плодом моєї хворої уяви.

Жодних доказів я не мав, але мимоволі промурмотів:

— Триклятий огірчище, якщо я тебе заскочу, то скручу тобі твої драглисті в'язи!

Розділ шостий,

АБО № 6 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Спробую пояснити, що між Гаслінґером і мною відбувається і чому все таке безнадійне. Історія ця така складна й заплутана, що я присвячу їй весь розділ.

Ми з Мартіною брели до школи. Мартіна намагалася мене переконати, що Гаслінґер не якийсь там лютий звір і що мені нічогісінько не загрожує.

— Ну що він тобі може зробити? — запитала вона — Ну, вимагатиме ще сьомий татів підпис. Шість чи сім підписів ти винен-жодної різниці!

Мартіна — зразкова учениця. Відмінники — народ особливий. їм невідомі проблеми з п'ятірками та підписами батьків. Тому я й не брався розтлумачити Мартіні, яких від Гаслінґера капостей можна сподіватися.

Перед шкільною брамою мене враз осяяло: чи не краще було б кудись дременути? Якщо по телевізору повідомляють про розшук дитини, завжди кажуть: "Нехай він негайно повертається додому, ніхто його й пальцем не зачепить!"

Я надто довго міркував, куди мені на кілька днів щезнути, і незчувся, як опинився перед дверима класу. І тоді задзвонив дзвоник.

Та я дарма так хвилювався. Є ще на світі чудеса! Гаслінґер захворів. Замість нього урок провадив латиніст Файкс. Ми тільки те й робили, що перекладали з латинської. Я сім разів піднімав руку, залюбки відповідав. Моїй радості не було меж.

На перерві після уроку Берті Славік, собака, бідкався:

— Як шкода, що Гаслінґер нездужає. Я так сподівався на втіху! Сьогодні він задав би Гоґельманові сто двадцять вісім рівнянь!

Для хлопців-однокласників, крім моїх друзів, звичайно, війна між Гаслінґером і мною — тільки розвага. Берті Славік навіть побився об заклад з Шестаком. Може, і я сміявся б, якби це стосувалося не мене самого.

Збоку все це й справді виглядає кумедно, коли Гаслінґер ще з порога кидає "сідайте!", потім пронизує мене поглядом і викликає:

— Гоґельман Вольфґанґ! Я підводжуся й кажу:

— Так, пане вчителю?

Гаслінґер стоїть біля класної дошки, а я за останньою партою. Ми дивимося один на одного. Так триває три хвилини — Берті полічив час. Аж тоді Гаслінґер каже:

— Гоґельмане Вольфґанґу, я чекаю! Тоді я знову кажу:

— Так, пане вчителю,— беру зошити, виходжу до дошки й передаю їх з усією горою рівнянь з багатьма невідомими Гаслінґерові.

Гаслінґер побіжно переглядає їх і запитує:

— Гоґельмане Вольфґанґу, а де підписи вашого батька? (Гаслінґер звертається до кожного на "ви").

Я стою так, мовби Гаслінґера для мене не існує, й пильно розглядаю темний паркет, натертий до блиску. Там, де я зазвичай стою, одна паркетина відстала. Коли я наступаю на неї правою ногою, вона дражливо рипить.

Гаслінґер каже:

— Гоґельмане Вольфґанґе, ви нічого не хочете мені сказати?

Я знову з натиском переступаю на праву ногу й пильно вдивляюся в паркет.

Далі Гаслінґер кричить:

— Ви довго ще так мовчатимете?!

Я нічого не відповідаю, бо не знаю, що маю казати. Стою, тільки монотонно порипує під ногою паркетина. Десь за хвилину Гаслінґер вибухає:

— Подвійна порція рівнянь і марш на місце!

Я вертаюся за свою останню парту. Гаслінґер нервово поправляє краватку, щільніше притискує до перенісся окуляри й, переводячи подих, звертається до класу:

— Починаємо наш урок!

У математиці я ніколи не був сильний — навіть у початковій школі. Минулого року теж не проявив себе. Вдовольнився трійкою.

Торік у нас математику викладав Бауер. Він ладен був безперервно пояснювати мені те, чого я не розумів. Пояснював дотти, доки засвою. Але Гаслінґера не спитаєш, коли чогось не розумієш. Між Гаслінґером і мною мов чорна кішка пробігла. У Гаслінґера якийсь ненормальний гнів на мене, не притаманний учителеві. У нашому класі він тільки рік, але я його знаю відтоді, як ми поселилися в цьому районі. Він мешкає поблизу нас, за рогом вулиці. Діти з нашого провулка прозвали його Сірим Кардиналом, бо все у нього сіре: волосся, очі, шкіра, костюм і капелюх. Тільки зуби в нього жовті. Я не здогадувався, що він математик, а тим паче що викладатиме в моєму класі. Подейкували, що він торгує старими речами.

Коли Гаслінґер — тоді я ще не знав, що він зветься Гаслінґер, набундючений і сірий, ішов нашим провулком, він завжди дратував мене. Інших дітей також. Ми стріляли в нього з рогаток падалицею й вишневими кісточками. Й зухвало кричали йому вслід.

Якось я стрілив у його сірий капелюх камінцем, але поцілив йому у ліве вухо. Коли Сірий Кардинал порівнювався з нами, ми намагалися його штовхнути. Робили це так: удавали, що сваримося. Один із нас стусав іншого, а той падав на Сірого Кардинала. "Ох, вибачте, будь ласка",— казав він, а ми регочучи розбігались.

Ще цього року, за день до початку навчання, я пошпурив у Гаслінґера з-за огорожі целофановим пакетом з водою. Пакет розірвався у нього на правому плечі й облив його до пояса.

Коли наступного дня, першого дня занять, до класу ввійшов директор, а за ним Гаслінґер, мені мурашки побігли по спині. Але всієї страшної для себе правди я відразу не збагнув. Подумав, що Сірому Кардиналові терпець урвався і він зараз

поскаржиться на той пакет з водою. Я вагався: відразу зізнатися чи все заперечувати, аж це директор сказав:

— Любі мої діти! Вашого дорогого вчителя Бауера в цьому році переведено на нове місце! Я привів вам дорогого вчителя Гаслінґера! Від сьогодні він викладатиме у вашому класі. Сподіваюся, що ви з ним здружитесь!

Мене неначе громом ударило.

Гаслінґер сказав: "Сідайте". Директор сказав: "До побачення",-й вийшов.

Гаслінґер почав зі знайомства й викликав кожного на прізвище. Коли він вигукнув "Гоґельман!", мені нічого не лишалося, як поволі підвестися.

Гаслінґер пильно подивився на мене й промовив:

— Так, так, а вас, значиться, звати Гоґельман!

Більше він нічого не сказав. Але мені досить було його погляду.

Мене охопила лють на свою долю. Я не міг зрозуміти, чому саме на мені все окошилось. Самі поміркуйте: у 2-А сидять Дворак і Майсль, у 2-Б — Бірнінґер і Дайке, а в 1-В — Андрош, Новотний і Шпіль. Усі вони разом зі мною дражнили Гаслінґера незгірш од мене. Андрош поводився навіть безжальніше. Адже він найзадерику-ватіший. А Новотний зі Шпілем завжди першими до нього чіплялися! Але їм, бач, нічогісінько! Жодного їхнього вчителя не переведено! Лишень мого! Лишень мене директор нагородив Гаслінґером!

Мартіна — тільки одна вона з домашніх знала все про мою приключку — сказала, щоб я себе не мучив, бо в усьому винен я сам. Навіщо його було чіпати, адже мені він жодної шкоди не зробив. Коли хтось худий та сірий і має жовті зуби, провадила вона далі, то це ще не привід, щоб його дражнити. А оскільки це й інші робили, то, вважала вона, у мене взагалі не було жодного приводу, а все це — безглузда витівка.

Та їй легко так казати! Ліпше сказала б це мені три роки тому, коли ми Гаслінґера почали дражнити. Але тоді вона тільки посміхалась, коли я їй про це розповідав. А тепер її нотації — на вітер! Відколи Сірий Кардинал Гаслінґер став моїм класним керівником, я в нього не те що торбинку з водою — вишневу кісточку не кинув.

Розділ сьомий,

АБО №7 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Я дізнаюсь, що огірчище-королище не дотримується компромісної угоди. Моя сестра та її залицяльник промокли до рубця, але не для цього я вхопив поливального шланга. У зразкових учениць у житті також бувають проблеми. Прокльони допомагають, але ненадовго.

Чудовий, безгаслінґеровий шкільний день швидко добіг свого кінця. Я вирішив зачекати на Мартіну біля шкільної брами, але запримітив Алекса Берґера, що стовбичив тут-таки. Я нітрохи не сумнівався, що він очікує на Мартіну, тож подався додому сам-один.

Хвіртка до нашго саду виявилася замкнена. Я переліз через паркан. Вхідні двері також виявилися замкнені. У дім я вліз

через відчинене кухонне вікно. Взагалі-то в мене є ціла в'язка ключів — від хвіртки, вхідних дверей, підвалу, гаража та горища. Мені її подарував тато на моє дванадцятиліття. Всі ключі тримає на собі незвичайний брелок — червона гоночна машинка, яка ще й світить, ніби кишеньковий ліхтарик, і подає сигнали. Та ось уже кілька днів я не міг знайти своїх ключів. Вони мов крізь землю провалились. А запитувати маму, чи не бачила вона їх, коли прибирала, я не хотів. Мама відразу подумала б, що я їх загубив і вони вже потрапили до рук якогось злодія. Вона позбулася б сну й вимагала б від тата, щоб поставив скрізь нові замки: мама страх як боїться квартирних злодіїв.

Отже, я заліз до будинку через кухонне вікно. На столі лежали дві записки. З першої я дізнався, що мама затримається в перукарні, вона пофарбує волосся для довготривалої завивки, і що нам слід підігріти на обід тушковану квашену капусту.

Друга, дідусева, сповіщала: "Пішов по Ніка. Потім погуляємо в міському парку! Вітаю! Дід!"

Дідусь завжди забирає Ніка зі школи. Інакше Нік довгенько не йшов би додому. Він залюбки завертає до Губерта, нашого столяра.

Раптом мені спало на думку, що я зовсім сам удома. Та ні — не сам, ще є тут Кумі-Орі. Я підійшов до татової кімнати й зазирнув у замкову щілину. Та не побачив і не почув нічого. Я відчинив двері й подивився навкруги. Заглядав усюди, навіть у шафу, під ліжко і в кошик для паперу — Кумі-Орі ніде не було.

Я зразу ж здогадався, що огірчище-королище не зважає на умови угоди між татом та мамою і залюбки вештається всюди, коли тата нема вдома.

Я обнишпорив увесь будинок: нема Кумі-Орі! У мене зажеврівла надія, що куміорці схопили свого короля й повісили. Через кухонне вікно я виліз у сад. Роздивлявся кругом. У саду огіркового короля —ані сліду.

Біля садової хвіртки стояли Мартіна й Алекс. Мені здалося, що між ними чорна кішка пробігла. Це мене неабияк здивувало. Зазвичай вони трималися за руки й Алекс, як баранчик, дивився крізь круглі скельця своїх окулярів на Мартіну, а Мартіна, як вівця, дивилася крізь кучері, що звисали над лобом, на Алекса, і стиха перемовлялися. Тепер же вони видавалися не вівцями, а тиграми.

До мене долинув Алексів голос:

— Якщо ти їм дозволяєш поводитися з тобою, наче з дитиною, то ти й заслуговуєш, щоб вони поводилися з тобою, наче з дитиною! —І далі: — Не давай забороняти собі найбезневинніші речі!

Мартіна відповіла:

— Легко тобі говорити, бо твій батько сказав вам "прощавайте". З мамою я також упоралася б! — І далі: — Тоді бери Анні Вестерман, бовдуре! їй напевне дозволять!

Звичайно, вони ще багато чого одне одному наговорили, але я добре зрозумів тільки це. Лізти до будинку знову через кухонне вікно мені було ліньки. Я хотів узяти ключі в Мартіни. Ступивши крок до хвіртки, я раптом побачив, що під кущем бузку щось виблискує червоним світлом. Я здогадався: то виблискували коштовні камені в короні огірчища.

Кумі-Орі навпочіпки сидів під кущем бузку й підслуховував розмову Мартіни з Алексом. Він так захопився, що мене й не помітив.

"Ну постривай же, підлий гарбузище!" — сказав я собі подумки. Спочатку мені хотілося пошпурити каменем у його довбешку. Але я не був певен, чи витримає його огірковий черепок. Не вистачало мені тільки короля-покійника під кущем бузку.

Біля своїх ніг, у траві, я помітив поливальний шланг. Підняв його й підкрався до Кумі-Орі. А тоді раз — і відкрутив краника. Спочатку я збив струменем корону з королівської голови, а потім заходився поливати його самого. Чи то струмінь був такий потужний, чи то Кумі-Орі був такий слабкий! У всякому разі, струмінь прибив його до паркану. Він наче прилип до паркану й репетував:

— Пане Гоґбльмон, пане Гоґельмон, рятуй! Ваш хлапчик убивай! Мені стало смішно, і я подумав: "Волай, хоч лусни, до свого пана

Гоґельмана. Він сидить собі в своїй автострахконторі й рахує!"

Я ще більше відкрутив краника. Саме тоді хвіртка рвучко відчинилась і Мартіна, злюща-презлюща, налетіла на мене:

— Чи ти здурів, придурку малий?

Вона була вся мокра. її волосся прилипло до обличчя, а плаття промокло до рубця. Алекс вистромив голову з хвіртки. Він теж був мокрий як хлющ. Вода капала з його патлів. Його

довгий сірий светр виглядав зовсім чорним, так він просяк водою. Алекс загорлав:

-Твій брат — ідіот до пари тобі, дурна гуско!

І пішов геть.

— Вибач,— сказав я Мартіні, поливаючи й далі огіркового короля,-якщо вас оббризкав трошки, але я маю дати урок його огірковій величності й поквитатися з ним за все.

Мартіна вгледіла Кумі-Орі, прилиплого до паркану. Вона порадила припинити урок, а то чого доброго відправлю короля на той світ. Я закрутив краника, хоч і не залюбки. Огірчище гепнувся на землю й струсив із себе воду, ніби пес після купання. Потім кинувся навтьоки.

Мартіна побігла до бузку. Вона схопила корону й пошпурила її вслід утікачеві королю. Я закричав:

— Лови свою нікчемну корону! Ти ж без неї — риба без води! Мартіна замекала вслід йому й показала довгого носа. Кумі-Орі на бігу підхопив корону, насунув на голову й щез за

рогом будинку.

— От була втіха! — радісно вигукнув я до Мартіни. Але Мартіна й досі шпорталась біля бузкового куща.

— Вольфі, поглянь,— гукнула вона.

Я подивився. Під кущем щось червоніло,— звісно, червона гоночна машинка, брелок від моїх ключів. А поряд лежала й сама в'язка.

— Ти загубив їх тут? — запитала Мартіна. Я похитав головою й сказав:

— Я не ховаюсь під кущами бузку, щоб підслуховувати. Тому й ключів під кущами не гублю!

Ми переглянулися. Мартіна промурмотіла:

— Ліпше б тато замість огірчища завів десяток отруйних змій.

Я заховав ключі до кишені й сказав, що цілком згоден із сестрою.

Згодом, коли Мартіна перевдяглася, ми розігріли тушковану квашену капусту. Загалом то була їжа добряча, але Мартіна надумала приправити її по-індонезійському. Вона була переконана, що капуста стане дуже смачна — пальчики оближеш. Вона дістала з мисника, де мама зберігала приправи, всілякі корінці та порошки і докинула їх у капусту. Капуста від цього не стала смачніша. Вона стала якась... кумедна. Я навіть не можу описати яка.

Наприклад, смажена свинина — смачна, вареники з абрикосами —смачні. І картопляні млинці. А сочевичний суп — несмачний. Шпинат, кендюх — теж несмачні. І про цю тушковану капусту було важко сказати, смачна вона тепер чи не смачна. Смаку чогось їстівного вона не мала взагалі. Попри це я їв, бо хотів, щоб Мартіна зраділа.

Сестра до їжі не торкнулась, і не через те, що їжа була несмачна. Мартіна почувала себе нещасною. Вона призналася, що в них із Алексом усе скінчено. Після того, як він заявив, що вона йому більше не цікава: то в неї ввечері ні хвилини вільної, то навіть у суботу вона не може вийти, щоб разом погуляти. Йому потрібна дівчина для пікніків та літніх нічних карнавалів. До того ж він із другом і наметом планує влітку вирушити до Югославії, а Мартіна ніяк не вирішить, їхати чи ні. Якщо ні, то він візьме з собою Анні Вестерман.

Мартіна схлипувала, розповідаючи це мені. Я був вражений: мені завжди здавалося, що в Мартіни все в ажурі. Адже в класі вона найкраща учениця. Я й гадки не мав, що в неї також є проблеми.

Мартіна пообіцяла підтягнути мене з математики й щось придумати щодо Гаслінґерової ворожості до мене. Я б з радістю щось придумав і для Мартіни чи пообіцяв би їй щось приємне. Принаймні втішив би її. Але я не знав, як треба втішати. Знав лише, як утішають Ніка. Дають йому щось солоденьке або кажуть: "Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику..."

А що я нічого втішного не придумав, то почав лаятись.

— Йолоп,— вигукнув я,— баран дурнуватий!

— Ти на мене? — схлипнула Мартіна.

— Ні ж бо,— заспокоїв її.— На Алекса Бергера, того бовдура, і на всіх інших бовдурів-недоумків!

— Отак, отак! — вигукнула Мартіна,-1 на огірчище, паразита триклятого!

— Мерзотника! — вигукнув я.

— Одноклітинного! — вигукнула Мартіна.

Ми дедалі більше розпалювались. Викричали всі лайливі слова, що знали. Ми вигадували й нові. Може, правда, не зовсім розумні, зате круті. Адже це для нас дещо важило.

Нам полегшало. Уже й на смішки тягло. Ми склали безліч планів: віднесемо огірчище назад до підвалу або здамо його поліції і скажемо: "З найкращими вітаннями від нашого тата!". І скажемо, що ця річ — знайдена.

Ми також вирішили, що перетворимо Алексове життя на пекло й доведемо його до самогубства. А Гаслінґер невдовзі тяжко захворіє й буде змушений піти на пенсію. Ми вирішили, що казатимемо татові все, що думаємо, і що тато має стати цілком іншим.

Але ми знали, що нам усього цього не здійснити.

Розділ восьмий,

АБО № 8 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У нашому будинку незатишно, як у неопалюваному помешканні. Під розібраним маятниковим годинником можна знайти все, що завгодно. Тому мама втрачає самовладання, але воно знову повертається до неї.

У наступні дні в нас удома нічого особливого не сталося. Але на душі не полегшало. Щось усіх гнітило. Настрій підупав навіть у Ніка. Він торохтів удвічі менше, ніж звичайно. Та й мама

була невесела. Мабуть, тому в неї не вдався обід. До свинячої печені вона подала локшину, а манний пудинг весь грудочками запікся. Дідусь збавляв свій час за читанням газет або в кегельбані. Тато все пропадав у автостраху або ж замикався у себе в кімнаті.

А мама наче схибнулася на прибиранні. Витирала, пилососила, натирала до блиску, мов заведена. Вона була похмура й неспокійна —у неї від носа до підборіддя, повз кутики рота пролягли глибокі зморшки.

Просто якийсь жах! Та найжахливіше те, що в рідному домі я почувався мовби злодієм. Мартіна почувалася не краще. Увійшовши до кімнати, ми мерщій сердито обстежували очима, чи там ніхто бува не причаївся. Коли щось десь тріснe — ми здригалися. Одне було в нас на думці: за нами шпигує огірчище!

Коли ми з Мартіною сиділи над моєю математикою і, перепочиваючи, говорили про щось інше, то переходили на шепіт, щоб не почули огірчище або тато. Для нас між ними не було великої різниці.

Очевидно, мама переживала те саме, що й ми. Якось уночі я прокинувся, відчувши голод. Пішов у кухню щось дістати в холодильнику й заморити черв'ячка. Світла не вмикав, бо в холодильнику світла було достатньо. Зі слоїка витяг солоного огірка. Та раптом кухонні двері відчинилися й мама закричала пронизливим голосом:

-Ось ти й попався, шельмо! Зараз я тобі покажу, де раки зимують!

Вона ввімкнула на кухні світло. На ній була нічна сорочка. В її занесеній правій руці загрозливо стриміла килимова вибивачка. Я ніколи не бачив мами в такому зловісному вигляді. Бігуді на голові тремтіли. Я не на жарт злякався й, затинаючись, пробелькотів:

— А можна витягти ще одного огірка?

Мама впустила вибивачку й притулилася спиною до стіни. Стиха промурмотіла:

— Ох, це ти! Мені здалося...

— Що тобі здалося? — запитав я.

А сам тим часом шукав огірка, якого зі страху впустив додолу. Що їй здалося, мама так і не сказала. Огірка я знайшов під кухонним столом.

-Тобі здалося,— сказав я,— що на кухні нишпорить королище-огірчище!

Мама сказала, щоб я не вигадував казна-чого, а йшов спати, бо пропущу найкращий опівнічний сон.

Мартіна також намагалася побалакати з мамою про огірчище й про тата. Але мама уникала відвертої розмови, лише повторювала щоразу: Кумі-Орі її абсолютно не цікавить, а що робить тато — це його справа. Проте вона нікому не дозволить кепкувати при ній з тата. Дітям це не личить. До того ж батьків гірших, ніж наш, хоч гать гати (факт, якого ми, звісно, не стали б заперечувати).

Дідусь, як і мама, уникав відвертої розмови. "Безглуздо забивати собі голову якимсь огірком-вигнанцем",— казав він. Я не стерпів:

— Так нечесно, дідусю! Огірчище й тобі осоружний! Тож примусь тата викинути його геть! Ти ж татків тато, тільки ти йому можеш звеліти!

Але дідусь сказав, що дітей, які досягли певного віку, вже не настановиш і не навчиш. І додав:

— Окрім того, ми трохи запізнилися. Його слід було б викинути першого ж дня! Але син мій панькається з ним, догоджає так, що далі нікуди.

Мені кортіло знати, чому це ми запізнилися й чому тато з ним панькається й догоджає так, що далі нікуди.

Дідусь сказав, що говорити йому про це ще зарано, бо тепер це тільки припущення. І взагалі я повинен дати йому спокій. Він ще має дочитати редакторську статтю в своїй газеті.

На цьому вервечка неприємностей не урвалася. Несподівано десь дівся Мартінин щоденник. А також три Апексові мирові листи. І мої поштові марки як у воду впали. Четверте нагадування мені з бібліотеки також зникло.

Я сказав Мартіні:

— А пам'ятаєш папірець з підробленими татовими підписами. Хто його витяг з мого кошика?

Мартіна сказала:

— А згадай в'язку ключів!

— Гайда! — вигукнув я.

— Мерщій! — підхопила Мартіна.

Була пообідня пора. Дідусь із мамою сиділи у вітальні. Мама плела Мартіні светра. Ми промчали повз них до татової кімнати. Мама звела очі від спиць і сказала голосно й виразно:

— Вам зась до татової кімнати!

— Не зась! Не зась! — огризнулася Мартіна.

Тієї миті вона була навдивовижу рішуча й рвучко відчинила двері татової кімнати.

Кумі-Орі сидів на письмовому столі й шкарпеткою натирав до блиску камінці в своїй короні. Це була татова найкраща шкарпетка.

— Віддай мені щоденника, негіднику! — гримнула Мартіна.

— А мені листа з бібліотеки! — закричав я. Огірчище нервово засіпався.

— Ми нічога не маєш!

— Маєш, маєш, ніхто інший, тільки ти поцупив наші речі! Віддавай негайно!

— Ми нічога не віддай! Ми нічога не віддай! Я вихопив з його лап корону й підняв догори.

— Послухай-но, шановний пане йолопе,— стиха промовив я, — або ти нам повертаєш наші речі, або я зараз же закину твою корону на найвищу дубову гілляку!

— Пацан, сарас віддавай мій корона!

Я похитав головою, прибравши грізного вигляду. Кумі-Орі, скімлячи й тремтячи, зліз зі столу на стілець, а звідти на підлогу. Він злісно пробурмотів:

— Ми до саріс потрібен ваша речі! Ми їх складай висока гора й сгодом покасуй пан Гоґельмон. Він тогді снай вся правда про своя нікшемна сімейка. Ви мені не сробиш ніяка шкода. Я вам сроблю шкода, як настане слусна цас!

— Дзуськи! Дзуськи! — вигукнув я.— У тебе руки короткі, щоб нам шкодити! Мерщій неси сюди наші речі!

Кумі-Орі зашморгав носом. Але до таких людців у мене ніякого співчуття нема. Я вдав, що збираюся шпурнути у вікно корону. І тоді він сказав, де наші речі:

— Ваша все під наша лішко!

Під татовим ліжком стояла коробка. У ній лежав маятниковий годинник, якого тато колись розібрав, а зібрати так і не спромігся. Серед коліщаток і шурупів ми побачили наші речі: щоденник, листи, бібліотечну записку, поштові марки. Я кинув корону під ноги Кумі-Орі. Ми вийшли з кімнати, грюкнувши дверима.

— Ай-ай-ай,— лукаво посміхаючись, мовив дідусь,— чемні дітки дверима не грюкають!

Мама якось чудно подивилася на нас. Вона геть зашарілась і спитала:

— Чи не було там часом папірців?

"Папірців?!" Я не здогадувався, що вона має на увазі.

— Авжеж, папірців.

Мама занервувалася. Мартіна погортала щоденник і справді знайшла там три аркушики.

Перший був рахунок із Будинку мод "Леді". На ньому значилось: "Пальто жіноче, модель "Ріо" — 3200 шилінгів"

А мама ж казала, що купила пальто тільки тому, що воно дешеве — всього за тисячу шилінгів!

Другий аркушик виявився не бібліотечним нагадуванням, а повідомленням з магазину електротоварів. Мамі нагадували, що вона запізнилася з одинадцятим внеском за придбану в кредит посудомийну машину.

Яка несподіванка! А мама розповідала, як їй машину подарувала на день народження старенька тітонька Клара.

Третій аркушик являв собою мамину заяву про вступ до клубу книголюбів "Азбука". А я дуже добре пам'ятаю, як мама хвалилася, що вона в три шиї витурила хитренького клубного агента. Навіщо їй здався якийсь там клуб?!

Ми віддали мамі всі три аркушики. Мама сказала нам "дякую" і мовила до діда:

— Здається, я вже дійшла до ручки! — її напружений голос дрижав. Дідусь злегка поплескав маму по плечі й промурмотів:

— Невісточко, заради всіх святих, тримай у руках свої нерви! Але мама зовсім розкисла. І зайшлася плачем.

-1 все через того кумі-орського короля,— ридала вона.

— Ні,— сказав дідусь — Просто ти сама себе так переконала. Кумі-Орі — справді мерзенний тип, але в нормальній сім'ї, якою вона, власне, й повинна бути, огірковий король так би не розперезався.

— Ми і є нормальна, власне, зразкова сім'я, — заперечила мама. Аж тут не стрималась Мартіна:

— Ні, ні, ніякі ми не зразкові. Наша сім'я — препогана! По телевізору дивимося тільки те, що хоче тато! І їмо тільки те, що хоче тато! І носимо тільки те, що хоче тато! І сміємося тільки тоді, як хоче тато!,

Мартіна, звісно, трохи переборщила, але я був з нею цілком згоден і закричав:

— Мартіна вже доросла, а їй ні в "І-га-га" піти не можна, ні на танці! І про мандрівку з наметом забудь! І про карнавал літньої ночі! І губи не фарбуй! І максі-пальта їй не бачити як своїх вух!

— Авжеж! Авжеж! — підхопила Мартіна. І, показуючи рукою на мене, провадила далі: — А в цього бідолашного хлопчини геть нерви розладнані, ночами зривається з постелі. А все через те, що йому не вистачає шістьох татових підписів. А з рівняннями він дає собі раду, як кіт із мишкою! І як, бува, щось

не виходить, то тільки від страху, що тато заборонить йому відвідувати басейн!

Мама повільно опустилась на тахту, просто на спиці для плетіння. Вона витріщилася на нас, розтуливши рота, й водночас витягала з-під себе зігнуті спиці.

— Який намет! Які спиці! — пробелькотіла вона. Мартіна здмухнула з чола гривку.

— Намет тепер діло десяте, бо АІлекс — дурень, але...— вона взяла мене за плече й підштовхнула до мами,— але ось Вольфі — зовсім не десяте діло! Йому потрібні шість татових підписів, а він не наважиться підступитися до тата. Не виключено, що ходитиме у другорічниках. Зі своїми проблемами бідолаха тільки до мене й може поткнутися!

Мартіна міцно притиснула мене до себе. Ми стояли обійнявшись, наче люди, що назавжди прощаються. Аж тепер я збагнув, яка в мене сестра! Але не був певен, чи розумно вчинила Мартіна, вибовкавши все про мене.

Здається, й мама дещо збагнула. Вона длубалася зігнутою спицею в своїй високій білястій зачісці й шепотіла: "Оце так! Оце так!"

Я пильно стежив за нею: вона була зовсім не сердита. Тож я їй і виклав всю історію з Гаслінґером..

Це забрало чимало часу, бо мама мене раз у раз перебивала. Десь отак:

— То Сірий Кардинал, чи як ви його там прозвали, ваш новий математик!? О Боже, о Боже, о Боже! — Вона так

хвилювалася, що вже двома спицями штиркала в білу копицю на своїй голові.

Або так:

— Подумати! Шістдесят чотири рівняння! Піднесення до десятого степеня! Знов ділення! Поки знайдеш чисельника! — Вона потерла собі носа й застогнала.

Або ще так:

— Чого це йому треба неодмінно батькових підписів? Ми, слава Богу, живемо в країні рівноправних громадян!

Мама гримнула кулаком по столу. Поміж своїми тирадами вона раз у раз запитувала:

— Але ж тебе не залишать на другий рік? Ні? Не залишать?

Мартіна запевнила її, що на другий рік я й справді не залишусь. Це маму трохи заспокоїло. А позаяк жінки з чоловіками в нас рівноправні, то вона вирішила поставити замість татових свої шість підписів. І дідусь виявив бажання поставити шість своїх підписів замість татових, адже він і тато звуться однаково: Рудольф Гоґельман.

— А під низом ще напишу "Дідусь!" — весело сказав він.— А якщо їм це не сподобається, тоді...

— ...тоді я сама піду до школи,— вигукнула мама,— й розтлумачу йому, що таке рівноправність!

На час, коли повернувся зі школи Нік, настрій у всіх відчутно поліпшився. Щойно він із класом відсвяткував день народження одного з учнів. Ми прикусили язики, бо не знали, як поведеться Нік,-може, візьме та й вибовкає все татові або королишу-огірчишу.

Дідусь ще встиг мені шепнути:

— Вольфі, коли твій Сірий Кардинал одужає, я піду до нього. Або краще... А втім, я знаю, що зроблю. У будь-якому разі ми цю справу залагодимо!

Нік усе ж почув кінець останнього речення. Він завжди почує те, чого йому не слід чути.

— Яка справа? Яка справа? — допитувався він.— Я також хочу знати! Про що ви тут розмовляли?

— Ми розмовляли про те,— вигукнув я,— як найкраще заткнути, зашити, заклеїти вушка маленьким хлопчикам!

Нік розплакався. Я дав йому жувальну гумку, бо відчув себе свинею. Адже Нік, насправді, миле хлоп'я. А що йому багато чого важко збагнути, то не диво — ще ж маленький!

Розділ дев'ятий,

АБО № 9 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Мартіна вірить у Ромео та Джульетту. Дзвінок пані Шестак. Спогади в сутінках.

Відколи мама й дідусь знали про мій конфлікт з Гаслінґером, мені наче камінь з душі спав. До того ж я цілком перестав боятись, бо з рівняннями тепер давав собі раду. Я проробив увесь наш задачник, розв'язав кожне рівняння, кожен приклад. У вправах з дробами, сказала Мартіна, я без п'яти хвилин геній.

Ми налягали на математику, як навіжені. Мартіна вважала, що наші заняття й для неї неабияка вигода. Розумова праця швидше загоїть душевну рану, завдану їй Алексом Берґером. Щиро кажучи, цей Алекс — перше розчарування в її житті.

— Будьмо справедливі,— сказала Мартіна,— у випадку з Алексом не можна всю вину складати на тата, хоча в нього й зовсім відсталі погляди. Якби Алекс кохав мене щиро, він би не перестав кохати, незважаючи на всі наші сімейні незгоди. Згадай лишень Ромео і Джульетту!

Щоправда, мені ці імена не дуже багато промовляють. Знаю тільки, що Ромео і Джульетта наприкінці вистави якось там позбавляють себе життя. Тому я радів, що Мартіна розлюбила Алекса.

— Але тато все ж таки несправедливий,— провадила Мартіна далі.— Він не злюбив Алекса через його довгі патли й круглі, у нікелевій оправі окуляри. А хто оцінює людей тільки за їхніми зовнішніми ознаками, той несправедливий.

Головний Алексів недолік у тому, вважала Мартіна, що він не дозрів до стосунків "він + вона". Я в таких речах не тямлю нічогісінько. Але слухав я її дуже уважно, бо помітив, що Мартіна про це охоче говорить. І радів, що наші з Мартіною стосунки "він + вона" дуже добрі й дорівнюють нашим щоденним заняттям із математики.

Гаслінґер досі хворів. У нього щось із печінкою, ще й затяжне. Його замінює молодий математик. Оце вчитель! Він вважає мене добрим учнем. Коли Берті Славік назвав мене найгіршим учнем у класі, вчитель переглянув мій зошит для домашніх завдань. Такого ребуса для себе він не очікував, зауважив учитель. Від здивування в учнів аж щелепи повідвисали. Перегодя вони зчинили галас: очевидно, зі мною попрацював найталановитіший репетитор, маг та й годі! А Шестак, найслабший учень у класі, якщо не рахувати мене, довго канючив адресу мага-репетитора.

Не йняв віри, що мені допомогла лише моя сестра. Наостанок він сказав:

— Ну тепер ні в кого не повернеться язик сказати, що твоя краля-сестриця та й не зубр у математиці.

Я зрадів, що моя сестра — краля.

Якось увечері в нас задзвонив удома телефон, а тато саме йшов із кухні через передпокій, несучи в руці проросту картоплю. Він підняв слухавку.

-46-65-625, Гоґельман слухає,— сказав тато. Він завжди так рапортує, знявши слухавку. Дивно тільки, чому він не повідомляє ще й своєї адреси.

Тато прикипів до слухавки, а його обличчя відбивало цілковиту розгубленість. Через кожні дві-три секунди він повторював: "Так, так, пані Шестак" і "Ну що ви, ну що ви, пані Шестак". Наприкінці він сказав: "Цілую ручку, пані Шестак, до побачення, пані Шестак",-і поклав слухавку.

Ми знали тільки одну пані Шестак — маму мого однокласника Шестака. Тато з Шестаками був підкреслено ввічливий, адже пан Шестак директорує в агентстві страхування машин. Але не в тому, де служить тато. Поклавши слухавку, тато подивився на нас і відкашлявся. Помітно було, що йому нелегко почати з нами розмову. Він сказав:

— Я розмовляв з пані Шестак!

Оце новина! Міг і не казати цього, бо сто разів повторював у слухавку "пані Шестак". Тато вів далі:

— Здається, моя дочка — геніальна репетиторка! Але в цьому домі не звикли ділитися новинами одне з одним! Стоїш біля телефону як бовдур і знати нічого не знаєш! Загалом я проти того, щоб неповнолітні дівчата заробляли гроші. Краще б Мартіна більше часу віддавала навчанню. їй слід ще багато працювати над собою! Але я зробив виняток тільки заради сім'ї Шестаків! —1 тато пильно поглянув на Мартіну: — Завтра зателефонуєш до пані Шестак й обговорите з нею всі подробиці! Гроші покладеш на ощадну книжку!

Мартіні було невтямки:

— Які подробиці? Які гроші?

Тато вже рушив до своєї кімнати. Він обернувся і сказав:

— З наступного тижня даватимеш уроки з математики Титусові Шестаку. Зароблені гроші покладеш на ощадну книжку.— Уже взявшись за ручку дверей, він додав: — Принаймні частину грошей! —І щез у своїй кімнаті.

— Тату! Тату! — закричав Нік — А вечеря для короля?

Біля телефонного апарата лежала проросла картоплина. Нік схопив її й помчав до тата. Я почув, як тато сказав: "Дякую, синку, любий!"

Мартіна страшенно обурилась. Вона сказала, що нічого не має проти занять з Титусом Шестаком, навпаки, давно думала про репетиторство. Але за репетиторів запрошують, як правило, семи-вось-микласників. Вона навіть не проти того, щоб якусь дещицю зароблених грошей класти на ощадкнижку, але проти того, щоб за неї все вирішував тато. Щонайменше він мав би поцікавитися, чи вона згодна. І взагалі тактовний батько з самого початку телефонної розмови сказав би: "Дорога пані Шестак, це справа моєї дочки. Хвилиночку, я зараз покличу її до телефону!"

Мама заспокоювала Мартіну. Головне, казала вона, що уроки Титусові Шестаку Мартіна даватиме охоче та ще й гроші за це отримуватиме.

Я вийшов у садок. Люблю інколи прогулятися поміж дерев у сутінках. Вікно татової кімнати було відчинене, але добре зашторе-не. До мене долинули татків і Ніків голоси. Нік сміявся. Я не підходив під вікно. Я ж не якийсь там королище-огірчище, охочий шпигувати. Мені стало сумно. Подумалося: "Бідолашний Нік! Поки що в тебе в житті все чудово. Поки що в тебе з татом безхмарні стосунки. Але через рік-два все це мине!"

Я добре пам'ятаю, що колись ми з татом жили душа в душу. Який гарний то був час! Малюків тато дуже любить. І в доміно, було, з тобою зіграє, і конструктора складе, і казочку розкаже. Гуляти з татом завжди було весело. Він грався з нами і в піжмурки, і в квача. І я вірив, що в нас пречудовий тато.

А ось відколи наші з татом стосунки стали погіршуватись і його геть усе почало не влаштовувати — ніяк не пригадаю. То я нечисто вмився, то неввічливо відповів. То поганих друзів собі завів, то довгі патли відростив, то мої нігті страх брудні. І жувальна гумка тата дратувала. Мої светри здавалися йому надто яскравими, мої оцінки — надто поганими. Я замало бував удома. А коли був удома, то забагато дивився телевізор. А коли я не дивився телевізор, то стромляв носа в розмови старших або запитував про те, що мене зовсім не стосувалося. А коли я взагалі нічого не робив, то тато мені дорікав, що я нічого не роблю, а тільки швендяю сюди-туди.

Мартіна каже, що те саме пережила й вона. Його біда в тому, вважає вона, що він не може збагнути простої істини: діти — люди, як усі,— зі своїми поглядами, з прагненнями до самостійності. Татові це не до смаку, крутить носом. А чому — Мартіна й сама не знає.

Розділ десятий,

АБО № 10 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Я вирішив докопатися до суті справи. А вона лежить глибоко, десь аж на дні. Нікових стареньких іграшок для пісочниці чекають як манни небесної. Вони й справді наче падають з неба.

Відколи ми відібрали свої речі в кумі-орського короля, він і носа до нас не потикав. От тепер-то — так думав я — капосний огірчище у татовій кімнататі сидить, як прикутий. У всякому разі, не чутно було ніякого рипіння й шарудіння. І в нас більше нічого не пропадало.

Надворі стояла тепла, по-справжньому весняна погода. Одного дня, по обіді,— дідусь саме був у кегельбані,— до мене зайшов Нік. Він попросив почепити гойдалку на горісі. Мартіни вдома не було. Вона пішла до Титуса Шестака давати йому урок з математики. А той Ти-тус, сказала Мартіна, учень просто нетямущий. Мовляв, не те, що я. І головне, він її зовсім не слухає. Вона говорить, говорить, пояснює,-пояснює, що мінус на мінус дає плюс, а він сидить і киває головою, а думає, мабуть, про щось зовсім інше. Бо коли вона його потім питає, що дає мінус на мінус, він дивиться на неї, наче бачить її вперше.

Я почепив Нікову гойдалку й став його розгойдувати, бо сам він ще не розгойдається. Раптом Нік мене запитує:

— Ви й досі сердитесь на славного короля? Я відповів:

— Ніку, будь ласка, не нагадуй мені про того огірчаного бовдура, прошу тебе як брат!

Але Нік повівся не зовсім по-братньому. Він ще довго розводився про королища-огірчища. Повідомив, що огірковий король мріє про пурпурову мантію. Короля у пурпуровій мантії він побачив у Ніковій книжці з казками. От тепер і сам хоче таку мантію. На думку Ніка, пошити її простісінько змогла б Мартіна. Нік давно мріє зробити королеві якусь приємність, адже він такий нещасний, а очі не просихають від сліз.

— Знаєш, Вольфі,— сказав Нік,— бідолашний король геть занепав духом. Він так вірив, що піддані заберуть його назад. Але вони чомусь не забирають. Він у нас уже так забарився. Ті піддані справді нікчемні, правда ж?

Я кинув гойдати Ніка, розвернувся на всі сто вісімдесят і пішов. Взагалі-то я мав іти на плавання, але мені раптом

сяйнула одна ідея. Я подумав: "А що як перевірити, чи правду Кумі-Орі каже про своїх підданців? Та й чи живуть вони в нижньому підвалі?"

Мені стало дивно: як це я раніше не додумався?

Я зайшов до будинку. Навшпиньках минув відчинені кухонні двері. На кухні поралася мама. Я не хотів, щоб вона бачила, як я лізу в підвал.

Крадькома відчинив підвал, увімкнув світло й зачинив за собою двері. Спустився сходами вниз. У верхньому підвалі все, як завжди: полиці з дідусевим інструментом, Ніків триколісний велосипед, слоїки з повидлом. Прямую до дверей нижнього підвалу. У цих дверях є невеличке віконечко, приблизно п'ятнадцять на п'ятнадцять сантиметрів. Для кота, колись нам пояснив наш дідусь. Попередній господар, напевно, мав кота, от дірку вирізав, щоб кіт міг лазити туди-сюди.

Однак тепер ця котяча лазівка була замурована якимись чудними грудочками. А ще кілька місяців тому, коли я востаннє спускався сюди, діра була як діра. Я спробував відчинити двері. Вони не піддалися. Докласти сили було ризиковано: Нік чи мама могли б почути. Я знайшов серед дідусевих інструментів напилок із гострим кінцем і просунув між рамою та дверима (мій учитель фізики сказав би: "Застосовано метод важеля").

Закон важеля спрацював — замок з тріском випав із дверей. Але двері не відчинилися. Я щосили потягнув їх на себе — двері трішечки піддалися. Виявилося, що їх приклеїли. Між дверима й рамою я побачив безліч липучих коричневих ниточок. Двері, напевне, приклеїли недавно, бо ниточки "були ще вогкі. І зроблено це зсередини — безперечно.

Я взяв із дідусевої полиці здоровенні садові ножиці і заходився перерізати липучі нитки.

Нарешті двері відчинилися.

У нижньому підвалі електрики не було. Я присвітив ліхтариком —крихітною машинкою для перегонів, що правила водночас і за брелок для в'язки ключів, і почав спускатися донизу. Сходи були вогкі й слизькі, а стіни також геть вогкі. Спускався я довгенько, рахуючи сходинки. Тридцять сім. Тридцять сім високих сходинок. Та врешті я опинився у досить просторому приміщенні. Посвітив ліхтариком по стінах. Стіни були похмурі й зловісні, шкарубкі, у грудочках, тріщинах і патьоках; від проміння мого ліхтарика по них шугали химерні тіні.

Внизу, між долівкою і стінами, я висвітив безліч нір, кожна завширшки сантиметрів із п'ятнадцять. На одній стіні на рівні моїх колін зяяв отвір з півметра завширшки. Його краї були в чудернацьких узорах з маленьких грудочок — земляних, а може, й глиняних. В цих узорах видно було й камінці, й равликові хатки.

Я посвітив в узорчастий отвір. Він був глибокий і також викладений камінцями, черепашками та всілякими корінцями. На дні виднілася вузенька нора. Я не міг її як слід розгледіти, бо так далеко ліхтарикове світло не сягало.

Я ліг на вогку долівку й посвітив в одну з нірок. Щось там зашаруділо, й заворушилось, і наче промайнуло. А може, це здалося мені? І тут я відчув, що й позаду щось зашаруділо. Я підвівся, відійшов на середину підвалу й вигукнув:

— Ау-у! Хто тут, будь ласка, озовіться? Знову почулося шарудіння.

-Ау-у! Ау-у! — викукнув я знову, відчуваючи безглуздість свого становища. Луна пішла підвалом, і моє "ау-у" повторилося ще двічі. Дивуюся, що мені анітрохи не страшно.

У норах зашаруділо, затріщало, звідти полинуло притишене шепотіння.

Я повільно й виразно промовив:

— Я ваш друг! Куміорці, ніякого зла я вам не вчиню!

І відчуваю, що моє становище стало ще безглуздішим. Раптом мені спало на думку: "Я наче місіонер серед дикої пущі!"

І враз мені сяйнуло: кумі-орські піддані, мабуть, не розуміють моєї нормальної мови! Тоді я сказав каліченою мовою:

— Ми ваша друга! Ми ваша нічо паганого не будемо сробити, кумі-орські підваланці!

Шепіт у нірках подужчав, переріс у суцільне мурмотіння. Я вигукнув:

— Вилисайте-бо! Ваша нічо не буде!

Раптом з якоїсь нірки почувся сердитий писклявий голосочок:

— Гей ви, бовдуре! Киньте-но придурюватись! Розмовляйте з нами нормальною мовою!

Дурнішу ситуацію годі було собі навіть уявити! Я затинаючись промурмотів:

— Вибачте мені, але в нас удома один з ваших саме отак чудно розмовляє, і я подумав...

У великий норі зчинився гамір. Невдовзі з неї показалось п'ятеро маленьких чоловічків. Вони були схожі на свого короля-вигнанця, тільки барву мали іншу, не огірково-гарбузову, а картопляно-сіро-коричневу. Я спрямував світло ліхтарика на них. Вони закліпали й позатуляли обличчя руками. Руки їхні відрізнялися від лапенят огірчища. Проти маленької голови вони здавалися таки дуже завеликими, наче лопати, з грубими товстими пальцями.

— Чого тобі від нас треба? — запитав один із цих п'ятьох.

— У нас нагорі ваш король,— відповів я

— По-перше, нам це відомо,— сказав другий, крайній зліва.

— По-друге, він більше не король нам! — підхопив його сусід.

— По-третє, нехай його лихий візьме,— додав той, що стояв посередині.

— По-четверте, в нас сила-силенна роботи. Тож не заважай нам,-поквапив четвертий.

— По-п'яте, ми не любимо, коли нам заважають. І ми не піддослідні, щоб нас спостерігали,— подав голос п'ятий.

Я не знав, що відповісти, та хотілося порозмовляти з ними, тому запитав:

— Чи не міг би я чимось допомогти вам? Ви мені куди симпатичніші, ніж ваш горе-король. Я б з радістю щось для вас зробив!

Нараз у підвалі запала тиша. За хвилину в усіх нірках почулися пе-ремовки. П'ятеро куміорців з великої нори схилили голови докупи й почали шепотітися. Перегодя той, що стояв посередині, вигукнув:

— Прошу всіх заспокоїтися! Цитьте!

У нірках стало тихо. Середній з п'ятьох провадив далі:

— Громадяни Кумі-Орії, чи вірите ви цьому хлопчині?

З усіх нірок повитикалися сіро-коричневі голівки й повернулися до мене. Я постарався надати обличчю якнайпривітнішого виразу, всміхнувся й знов відчув себе місіонером, що потрапив до незайманого лісу. Громадяни Кумі-Орії уважно стежили за мною. Потім про щось тихо загомоніли між собою.

— То повіримо йому? — хором запитали п'ятеро з великої нори.

— Так, так! — пролунало з усіх менших нірок.

Я відчув, як мої груди розпирає гордість: виходить, я справив на куміорців непогане враження.

— Гаразд,— сказав один із п'ятьох,— ми йому віримо.

Всі п'ятеро виплигнули з нори, підійшли до мене й потиснули мені руку. їхні потиски були міцні й рішучі. Повилазили куміорці з малих нірок і обступили мене. Всі вони були сіро-коричневі, нижчі й худіші від королища-огірчища, а їхні руки й ступні ніг значно більші, як у нього.

Я повторив своє запитання: чим би я міг їм допомогти?

Один куміорець сказав, що їм потрібні інструменти. Угорі, на землі, чули вони, є інструменти. Декотрі їм дуже знадобилися б, адже вони всю роботу виконують вручну: і копають, і риють нори, і розчин готують — геть усе. їм аби гвіздків пригорщу та дроту клубочок. Для однієї справи. Вони вирішили будувати школу куміореня-там, ратушу й стадіон. А ще вони мають перекопати всі свої картопляні плантації.

Раніше, за правління огіркового короля, розповів мені інший куміорець, не було в них ні школи, ні ратуші, ні стадіону. Вони одно сиділи й скочували в роті маленькі земляні кульки. З них вони потім збудували гігантський королівський палац. Треба сказати, що слина в куміорців дуже липка, тому кульки надійно тримаються купи в будові. Королівського палацу вони не можуть показати, бо він зведений стояв у мурі, за великою норою. Але один куміорець, показуючи на узори довкола нори, сумно промовив:

— Тільки над цим оздобленням пропрацювали три покоління моєї родини!

Поки правив рід Погрібні, куміоренята не ходили до школи. Адже дорога до неї була відкрита тільки дітям підвалазнів та підва-лизів. А на підземних картопляних плантаціях куміорцям дозволялося вирощувати картоплі стільки, аби з голоду не перемерли. Решту часу вони мусили виготовляти в своїх ротах кульки оздоблення задля королівського палацу.

А ще один куміорець мені розповів, що в них тепер роботи — не переробити, бо ж багато треба надолужити. Всюди не вистачає то того, то іншого. Але вони впораються, запевнили мене всі п'ятеро. Я метнувся до верхнього підвалу й згріб докупи все, що могло знадобитись моїм новим знайомим. А тоді трьома походами переніс усе те донизу куміорцям.

Найбільше їх потішив Ніків набір для піщаних пасочок. Куміорщ" були від нього у захваті. Вони сказали, що при нагоді я спокійно можу відвідати їх ще раз. І вони мені дуже вдячні. Котрийсь навіть запропонував поставити мені пам'ятник. Але решта зчинили галас: "Пам'ятники в нас віднині скасовано!" Я заявив, що пам'ятник мені потрібний так, як їм король, а іграшки ці нічого не варті, бо Нік їх переріс.

Нагору я повернувся весь задрипаний. Мама сказала, що від мене так тхне, хоч носа затуляй. Вона допитувалась, де мене носило. Але я не признався: навіщо зайвий раз її хвилювати.

Зате Мартіні усе по щирості виклав. Ми вирішили збирати де які не є старі набори для піщаних пасочок — у друзів і взагалі, де тільки можливо. Я спитав Мартіну:

— Як хтось спитає, нащо нам ці іграшки, то що ти скажеш? Мартіна засміялася.

— Ми скажемо, що збираємо їх для бідних негритянських дітей! І вони нам повірять, будь певен!

Розділ одинадцятий,

АБО № 11 ПЕРІОДИЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У школі глузують, що в мене клепки розсохлись. Я й не знав, що наші люди аж так сильно люблять негрів. Захаращую наш контейнер для покидьків. Мамі не вдається нічого в нас вивідати. Дідусеві нерви не витримують.

У школі хлопці з мого класу глузують: "У Вольфґанґа клепки розсохлись!" По-перше, я несподівано став розв'язувати рівняння, наче горішки лускати. А по-друге, попросив усіх принести мені свої старі формочки для іграшкових пасочок, лопаточки, совочки й грабельки.

Еріх Губер, який усюди пхає психологію, сказав, що йому все ясно як Божий день. І заявив:

— Вольфґанґів мозок тепер так і кишить рівняннями. Всі до найменшенької клітиночки сірої речовини безперестанку рахують, як навіжені. А тим часом розв'язувати їм не хочеться. Вони залюбки робили б щось інше. Тому всі клітинки його сірої речовини мозку починають наповнюватися тугою за дитинством, коли їм не треба було рахувати, й наказують Вольфґанґові: "Вольфі, збирай дитячі іграшки". Вони прагнуть повернути Вольфі в дитинство. Тоді їм не доведеться працювати з натугою".

Еріх усіх неабияк насмішив. А якби я їм оце розказав, навіщо мені ті іграшки насправді, вони перестали б сміятися, сказали б, що я здурів.

А втім, Титус Шестак припер мені шістнадцять новісіньких, блискучих наборів іграшок для гри в піску. Сестриччиних. Дитина просто схибнулася на іграшках. Щотижня в неї з'являється новий набір. Коли вона вимагає ще одного, то так верещить, наче її ріжуть. Пані Шестак каже: краще викинути двадцять шилінгів щотижня (стільки коштує один набір), аніж зашкодити своєму здоров'ю.

Одне слово, в мене вже назбиралось тридцять шість наборів для пісочниці з відеречками, совочками й грабельками. Я випросив у двірника здоровенну целофанову торбину, щоб скласти туди іграшки й занести додому.

Дорогою мені зустрілася огрядна жінка. Вона запитала, що я збираюся робити з тим лантухом іграшок. Я зопалу бовкнув: це —для бідних негритянських діток. Огрядна жінка заходилась мене вихваляти і захотіла внести й свою лепту в таку добру справу. Вона повела мене до свого висотного будинку, і я мусив дертися за нею аж на п'ятий поверх. Через захаращений передпокій ми пробралися на кухню. Там під стіною стояла довга скриня, що правила їй за лаву. Жінка підняла віко й вигорнула зі скрині гору мотлоху: клапті тканини, старі шкарпетки, пісочний годинник, мотузки для білизни, пластмасове відро, слоїчки з-під гірчиці, брудне шмаття, солом'яний капелюшок, облізлих плюшевих ведмедиків й ще багато всілякого непотребу. Вона порпалася в ньому й бідкалась:

— Де ж це Гансикові іграшки? Вони ж десять років тут лежали! Тим часом вона показала мені фотокартки свого Гансика. На

одній Гансик сидить з совочком у пісочниці, на другій — Гансик іде на конфірмацію, на третій — одружується, на четвертій — тримає на руках власного маленького Гансика.

Жінка знову взялася за пошуки, мурмочучи:

— Аякже, аякже, треба чинити добро! Чинити добро! Бідолашним негренятам! У них там пустелі, гори піску — й жодного відерця, жодного совочка!

Нарешті лава-скриня спорожніла. Іграшок у ній жінка не знайшла! Я хотів звіятися чимшвидше, ні до чого мені все це було, але не знав, як відкараскатися від добродійки. Для негренят вона підшукає щось інше, заспокоювала вона мене. Я пояснив, що ми збираємо іграшки для пісочниць, але вона наче й не чула. І тицьнула мені під пахву старого облізлого ведмедика, сказавши:

— Синку, не будь такий скромний! Я ж від щирого серця, ідеться ж про бідолашних негрів!

На кухні якийсь час стовбичила ще одна жінка. Завітала позичити яйце. Мабуть, вона все чула про мою збиранину. Коли я зі своїм лантухом і плюшевим ведмедиком спускався сходами наниз, двері квартир відчинялися й люди виставляли за поріг речі для негрів. Я як міг відмовлявся, але намарно. З кожної квартири линули пахощі смачненького обіду. Мій голод дедалі більше дошкуляв.

Коли я нарешті вибрався на вулицю, окрім піщаних пасочниць, совочків, ведмедика, моя колекція поповнилась трьома ляльками без очей, двома — без кісок і ще однією без руки, а також паровозом без коліс, сірою вилинялою піжамкою, глечиком "напийся — не облийся", пакетом сухого молока,

книжкою з малюнками маленьких негренят і парою розтоптаних капців. Це добро люди порозпихали в целофанові торбини. Я з радістю залишив би їх біля під'їзду, але мене аж до сусіднього провулка супроводжувала двірничка. Нав'ючений, як верблюд, я ледве плентався тротуаром. Торбини тріскалися, лопались то там, то там, речі випадали, губилися. Я тричі пробував позбутися їх — кидав, де бачив. Але щоразу хтось мене наздоганяв і кричав:

— Гей, хлопче, зовсім замріявся! Геть своє добро розгубиш!

Я казав "дякую" і знову нав'ючував себе. Дива та й годі! Тиждень тому з моєї кишені випали дві п'ятишилінгові монети. Тоді ніхто за мною не гнався, щоб віддати!

Коло садової хвіртки мене чекала мама. Вона хвилювалась, бо я ще ніколи не повертався так пізно.

— З отим мотлохом я тебе не пущу до будинку! — сказала вона.

Я дорікнув мамі, що вона не співчуває негренятам. Бойкотує збір пожертв для негрів. Мама смикнула з першої-ліпшої торбини сірі піжамні штанці. Одна їхня холоша, видимо, довгенько правила за шмату задля чищення взуття.

— Негренята,— сказала вона, — чхали на таке задрипане лахміття!

— Це правда,— погодився я і запхнув усе те до контейнера для покидьків. Залишив тільки іграшки для пісочниць.

Мама аж ойкнула з подиву. Таких дурнів вона ще не бачила: збирає всякий непотріб, щоб потім ним свій контейнер для покидьків захаращувати.

Цієї миті надійшла Мартіна і мама ще дужче ойкнула. Мартіна також притягла лантух іграшок. Вона гукнула мені:

— У мене шістнадцять наборів!

— А в мене тридцять шість! — гордо сказав я.

— Усього буде п'ятдесят три,— підсумувала мама,— тепер негритянські діти зможуть перекопати всю Сахару!

Хитаючи головою, вона подалася до будинку.

Я вхопив обидва лантухи з іграшками й спустився в підвал. Мартіна залишилася коло дверей на чатах. Сходи були слизькі, і я клубком скотився до нижнього підвалу. Але не забився, бо впав на свої лантухи. Відразу ж пішов до великої нори й гукнув:

— Я приніс вам п'ятдесят три набори для пісочниці!

Куміорці повилазили зі своїх нірок. Вони зраділи, наче малі діти. Роздивлялись целофанові торбини й розпитували, з чого їх зроблено. Я пообіцяв пояснити їм усе іншим разом, а зараз, мовляв, мені пора обідати і я не хочу, щоб мама кинулась мене шукати і чого доброго, не здумала навідатись до нижнього підвалу.

Куміорці також не хотіли, щоб мама навідалась до нижнього підвалу. Один із них сказав:

— Так, так, ми з тобою згодні! У нас по зав'язку й своїх проблем, і проти будь-якого зовнішнього тиску ми не годні вистояти!

Я запитав, чи можна мені наступного разу привести з собою сестру. Особливого захоплення це в них не викликало, але вони сказали, що коли вона десь така на вдачу, як і я, то якось уже її витримають.

Я піднявся нагору. Мартіна й досі стояла на чатах. Навкруги було тихо-мирно. Я відчув страшенний голод і подумки вже сидів за столом.

Дідуся та Ніка вдома не було. Вони пішли на виставку іграшкових залізниць. У Ніка уроки кінчаються значно раніше, ніж у нас з Мартіною.

На обід мама приготувала спагеті. Коли ми їмо спагеті, мама майже завжди сварить нас, каже, що ми їмо, як свині, що ми не намотуємо макарони на виделку, а глитаємо їх мало не з тарілки. Але ж саме у цьому й весь смак!

За обідом мама стає зовсім не та. Вона забороняє нам обзиватися навіть про найпекучіше. Скажімо, у тебе живіт болить — а ти сиди й ні пари з уст! Або якщо тобі припекло висякатися, вона просто аж жахається. Але сьогодні мама нас не сварила, хоч ми й плямкали як свині. Вона запитала:

— Де ви діли всі ті іграшки? їх уже нема в саду!

— Вони в саду, тільки за будинком,— збрехав я.

— Ні, там їх нема! — сказала мама.

Мартіна заледве проглинула довженну макаронину й промурмотіла:

— Я їх занесла до своєї кімнати.

— Ні, там їх нема! — голосно сказала мама.

— Виходить, їх хтось украв,— обурився я.

— Хто ж? — запитала мама.

— Мабуть, негренята,— сказала Мартіна.

Мама образилася. Вона заявила, що вважає себе доброю матір'ю і в нас нема підстав не довіряти їй. Ми сказали, що вона й справді дуже добра мати, але це ще не підстава, щоб звірятися їй в усьому без винятку. А що наша мама справді добра, то вона нас зрозуміла.

Після обіду ми помили й витерли посуд — нехай мама знає, що ми в неї добрі діти. Прийшли додому дідусь із Ніком. На виставці вони бачили такі чудові потяги, хвалився Нік. Мама хотіла дати дідусеві попоїсти спагеті, але дідусь сказав, що в нього пропав апетит. Йому нічого не хочеться їсти. Дідусь мав блідий, хворобливий вигляд. Ліва рука в нього дрібно тремтіла. Рот ще дужче перекривило. З ним таке буває, коли він чимсь дуже схвильований.

Дідусь подався до своєї кімнати трохи заснути обідньої пори.

Мама запитала Ніка:

— Це ти діда розсердив?

Нік сказав, що він діда не сердив, а що дід дорогою додому вже був якийсь невеселий, хоч Нік розповідав йому такі цікаві, просто дивовижні речі. Дідусь навіть сказав Нікові, що він, мабуть, піде до пансіонату для старих людей, тому що ми не сім'я, а якась божевільня.

— Дорогенький менший братику, — звернулась Мартіна до Ніка,-і які ж це дивововижні речі ти дідусеві розповідав?

Нік відповів:

— А хіба ж ні? Про те, що ми невдовзі купимо великий американський автомобіль марки "шевроле"! І поставимо в будинку центральне опалення! І я матиму велосипед з десятьма передачами! І в саду ми зробимо басейн з підігріванням.

— Просто сон рябої кобили! — спалахнув я.

-Ніякий не сон! — образився Нік— Ось побачиш! Як будеш чемний, то й сам купатимешся в нашому басейні.

— Усе це ми виграємо в лотерею? — поцікавилася мама — Чи, може, банк пограбуємо?

— Ні,— сказав Нік,— не виграємо і не пограбуємо. Навіщо?

— А де ж нам узяти грошей на машину, центральне опалення, басейн і велосипед з десятьма передачами? — запитала Мартіна.

Цього Нік, на жаль, не міг сказати. Він і так уже забагато нам вибовкав. І наостанок запевнив, що невдовзі ми всі дуже пишатимемося татом і нарешті зрозуміємо, як несправедливо до нього ставилися.

У мене в голові дзвіночки забриніли. Я не знав, що стоїть за Ніковими словами, але звідки вітер віє, здогадатися було неважко.

— Скажи-но, братику,— запитав я,— а дідусеві ти своєї таємниці часом не розповів?

Нік зашарівся:

— Дідусеві я майже все розповів. Через ті залізниці я взагалі забув, що це таємниця. Але дідусь мені пообіцяв, що нікому не скаже. І вам теж.

Мама тяжко зітхнула. Мартіна попросила її змусити Ніка розповісти усе, як на сповіді. Взагалі змусити Ніка неважко. Треба тільки сказати йому: "Ну, то й не розповіднії, мені твоя таємниця зовсім не цікава. І ти мені не цікавий. Я з тобою три дні не розмовлятиму!"

Але мама сказала: ми всі тут рівноправні. Вона ж нас не змушувала зізнатися, де ми діли п'ятдесят три набори іграшок для пісочниць і що означає вся ота бридня зі збиранням пожертв на користь негрів. Проте зараз найважливіше — бути привітним і уважним до дідуся. А то в нього не витримає серце. Лікар попередив: якщо в дідуся сіпається рот і тремтить ліва рука — це сигнал тривоги.

Але ж цей Нік і варивода! Знову він розревівся: скажи йому, де ж ті п'ятдесят три набори для пісочниці. Він, мовляв, також

хоче мати таку саму колекцію, як негренята. І в нас не повинно бути від нього ніяких таємниць!

— А в тебе ж таємниця є! — сказав я йому.

— Та я ж твердо пообіцяв нікому її не виказувати,— хлипав Нік.

— Кому пообіцяв? — запитала мама.

Нік був у розпачі. Він силкувався зважити, чи розкриє хоч якусь частку таємниці, якшо відповість.

— Ти пообіцяв татові? — допитувався я — Чи твоєму любесенькому королеві?

Нік міцно стулив губи. Та я подивився йому в очі. Який же він ще малюк! Зовсім не вміє хитрувати. В очах його читалося: так. Отже, він пообіцяв і татові, і огірчищу.

Мама нагримала на нас:

— Дайте спокій бідолашному хлопцеві! Він і так не знає, на яку ступити!

— У нашій сім'ї не тільки йому так ведеться! — сказав я Мартіні, але Нікові дав спокій. Я навіть не пустив йому шпильки, коли він проходив повз мене, несучи до татової кімнати пророщену картоплину.

У дванадцятому розділі

НА ВАС ЧЕКАЄ СУЦІЛЬНИЙ РЕЙВАХ; ПЕРІОДИЗАЦІЯ, ЗАПРОПОНОВАНА ВЧИТЕЛЕМ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ, НЕ ЗНАДОБИТЬСЯ

Але ясно одне: мені в цьому розділі вдалося вирвати у Ніка його таємницю. Скінчилося це не звичайною сімейною сваркою, а нечува-ним скандалом.

Я собі місця не знаходив. Мозок свердлило питання: чим так стривожений дідусь? Я підійшов до дідусевої кімнати й прислухався. Було тихо, дід не хропів, а він завжди хропе, коли спить. Постукав, дід мене впустив. Я вмостився на ліжку й сказав, що мені треба поговорити з ним. Я хотів розгадати Нікову таємницю — не просто з цікавості, а тому що вона, певно, страшна й небезпечна, якщо так уплинула на дідуся, і їй треба протидіяти.

Дідусь запалив цигарку. Він сказав, що Нік молов казна-що, навіть не збагнути. Але чітко вимальовується одне: безтронний кумі-орський король казиться з люті — піддані не йдуть його перепросити й знову посадити на трон. Тому він вирішив помститися —знищити свій народ. Але самотужки він нічого вдіяти не може. І твій тато пообіцяв королеві Кумі-Орі залагодити цю справу.

Я запитав:

— Що ж він задумав? (Завжди, коли пахне смаленим, я відразу втрачаю здатність ясно мислити).

— Хм, тато хоче знищити куміорців у нижньому підвалі,— сказав дідусь.

— Ні! — заволав я.

— Так Нік твердить!

— Але навіщо це татові? Вони ж йому ніякої кривди не зробили! Саме тепер вони риють велику нору під школу для своїх дітей! І нічого їм не треба, аби лишень жити в мирі й мати собі кілька безневинних іграшкових пасочок та совочків!

Я розповів дідусеві усе про нижній підвал. Потім знову запитав, чому тато наважився на такий тяжкий злочин?

— А за це король Кумі-Орі йому подарує американський автомобіль, центральне опалення, басейн і напевне ще щось.

— Але ж у Кумі-Орі катма грошей!

Дідусь знизав плечима. Йому й самому цього не збагнути, сказав він. Але він не хотів випитувати в Ніка про все.

— Як же він збирається їх винищити? — спитав я.

— Якось за допомогою води,— промурмотів дідусь.

Перегодя ми з Мартіною радили раду. Зійшлися на тому, що треба на Ніка напосістись. Навіть якщо мама нас відраджуватиме. Я покликав Ніка до себе в кімнату, і ми заходились його "обробляти". Я — батогом, а Мартіна — медяником.

Я насідав:

— Ану роказуй свою таємницю, паршивцю, бо так боки полатаю, що й посинієш, ти, шлиндрику нещасний!

А Мартіна щебетала:

— А ми все розкажемо нашій любій сестричці, а не розкажемо, наша люба сестричка цілий тиждень не розмовлятиме з нами!

Цього разу надпогроза не подіяла. Нік наче води в рота набрав. І враз я (дуже доречно) згадав про випробуваний спосіб: "Я-жодному-твоєму-сл ову-не-вірю!"

Я сказав:

— Дірку від бублика — ось що кумі-орський король може подарувати нашому татові, той миршавенький стручок без шилінга за душею!

Нік піймався на цю вудочку. Він вигукнув:

— Кумі-орському королю не потрібні для цього гроші, в короля є друг, кумі-орський імператор з автостраху. А тому підвладний генеральний директор з автостраху. Генеральний директор на віддяку висуне тата на директора автостраху! Тоді тато зможе сам усе купити!

Я остовпів. Мартіна зблідла від люті. А Нік позеленів з досади, збагнувши, що прохопився.

— А в який спосіб збирається тато знищити куміорців? — запитала Мартіна. Але більше з Ніка годі було й слово вирвати. Лишилося одне: ми підхопили Ніка під пахви й потягли до підвалу.

Я процідив крізь зуби:

— А зараз, малий виродку, ми спустимося до підвалу й ти на власні очі побачиш тих, кого тато разом з твоїм любим королем хоче звести з цього світу!

Нік опирався руками й ногами. Він кричав, що боїться підвалу та його лихих мешканців, і кричатиме доти, доки не почує мама. Проте довго кричати він не зміг, бо Мартіна міцно затулила йому рота долонею. Я прихопив кишеньковий ліхтарик. Хоч як Нік пручався, нам удалося затягти його до нижнього підвалу. Він увесь тремтів, як цуценя. Зі страху чи з холоду — не знаю. Мартіна не відступала від нього й на крок.

Я підступив до великої нори й гукнув:

-Я привів з собою брата й сестру. Вони хочуть з вами познайомитись!

З нори вилізли п'ять куміорців. Вони вклонилися й сказали:

— Добридень, друзі!

Тим часом інші куміорці також повилазили зі своїх нір. Вони привітно кивали нам головами. У руках тримали совочки й грабельки. Хвилину тому вони всі ще працювали, їхні радісні обличчя були зрошені потом. Кругленький темно-сірий куміорець вигукнув:

— Вітаємо тебе, друже! Завдяки твоїм совочкам ми збудували сьогодні дитячий садок.

Худий довгов'язий куміорець пояснив мені:

— Не сьогодні-завтра буде школа!

А плямистий, сіро-коричневий, додав:

— Післязавтра ми перекопаємо картопляні плантації, щоб краще родила картопля й наші діти були ситі.

Куміорці показали нам нірку — дитячий садок.

-Дітки, покажіться-но! — вигукнув один із куміорців.

У нірці зчинилась метушня, хтось пирскнув. Звідти випурхнула зграйка крихітних, сніжно-білих куміоренят. У них були світло-голубі очі, рум'яні щічки й ніжно-лілові ротики.

Нік не стримався й вигукнув:

— Які ж гарнюсінькі! Гарніші за білих мишок!

— Вони передусім гарніші за твого огірчища,— сказав я. Але Нік мене не слухав. Він ліг на землю й почав бавитися з куміоренятами.

Куміорці були такі запальні й діяльні, що я не зважився розповісти їм про тата й огірчище. Вони були сповнені планів та надій. Один куміорець з великої нори поділився зі мною:

— Через рік, друзяко, ти нашого підвалу не впізнаєш —1 почав фантазувати, що? вони ще збудують і як забезпечуватимуть себе харчами— Голодові буде покладено край раз і назавжди,— завершив він.

— Завдяки твоїм інструментам ми вириємо такі нори, що ніяка зима нам не буде страшна! — сказав його сусід із великої нори.

Мартіна схопила мене за рукав і прошепотіла:

— Розкажи їм, розкажи!

Я відкашлявся, але не знав, з чого маю почати. Щиро кажучи, мені й за тата було соромно.

— Кажи ж уже, не зволікай, — наполягала Мартіна.

— Друзяко, що ти нам маєш повідомити? — запитав куміорець з великої нори.

Відступати було нікуди.

— Мій тато й огірчище, ваш колишній король, вирішили звести вас зі світу.

У підвалі враз запанувала напружена тиша. Куміорці збилися докупи. На побіжний погляд вони могли б здатися буртом великої картоплі. Я подивився на них, але не побіжно. Я розглядав їх пильно й помітив, що їх опанував страх. Один з п'яти мешканців великої нори протовпився до мене й запитав:

— Що задумали твій батько і останній з роду Погрібних?

Нік і далі лежав на землі. Він тримав у руці двоє куміоренят і ніжно дмухав на їхні лілові носики, а малюки пирскали сміхом.

— Ніку, послухай-но, що я тобі скажу,— почав я,— ти повинен нам зараз же розповісти, що задумали тато з огірчищем, аби ми ще могли щось зробити їм наперекір. Якщо ти нам не розкажеш, ці милі, маленькі білі куміоренята невдовзі загинуть.

Нік сів. Кілька разів ковтнув слину. Подивився на маленьких куміоренят у себе на долоні й сказав:

— Вони хочуть влаштувати у верхньому підвалі аварію водогону. Може, завтра, а може, післязавтра. Вода рине до нижнього підвалу й затопить ваші нори-хатинки і все-все. А куміорці, сказав король, плавати не вміють. Вони домовилися все зробити, коли в тата буде вільний день. В обід тато спуститься до верхнього підвалу, нашкодить там, закричить, що прорвало трубу. Він викличе пожежну команду, яка випомпує воду з нижнього підвалу. Але на той час всі куміорці вже потопляться.

Куміорець, який задав останнє питання, обернувся до свого народу:

— Громадяни, будь ласка, зберігайте спокій!

Куміорці вже й так стояли, наче остовпілі. Від страху вони зробилися світло-сірі. Тільки малі білі куміоренята безтурботно бавилися з Ніком.

— Громадяни, як нам себе захистити? Один сказав:

— Може, ми ще встигнемо навчитися плавати? Другий:

— Або збудувати човни? Третій:

— Або законопатити вхід до підвалу?

Помізкувавши якийсь час, вони всі погодилися, що це робити безглуздо. Дітлашня за день не навчиться плавати. Та й де взяти для тренувань воду? Потрібної кількості човнів також

швидко не збудуєш. А законопатити старі, зігнилі двері так, щоб. вода не просочилась, зовсім дурне діло.

Мартіна порадила на час потопу переселитися всім до верхнього підвалу. Там для них є достатньо сховків.

Куміорці тільки головами похитали. Один пояснив:

— Який сенс нам потім повертатись на руйновище. Адже тут усе буде знищено — і дитячий садок, і школа! Навкруги стоятиме багно по коліна. Нори затягне мулом. А картопля — наш єдиний харч — погниє в болоті! Як нам тоді жити?

Кругленький куміорець запитав мене:

— Скажи, друзяко, чому твій тато хоче допомогти останньому з Погрібних?

Я розповів їм усе про імператора з автостраху й про посаду директора для тата.

Що тут враз зчинилося! Громадяни Кумі-Орії кричали навперебивки:

— Брехливий негідник! Триклятий виплодок Погрібних! Підлий дурисвіт!

Невдовзі ми вже знали, що в цілому світі більше не існує ніякого кумі-орського імператора, навіть короля — й того нема. Вони останні, хто прогнав свого самовладця.

Худий довгов'язий куміорець пояснив нам:

— Куміорці взагалі не живуть у бетонних підвалах. їм потрібні земля, глина і волога. А сам підвал має бути дуже глибокий і без вікон.

Плямистий куміорець сказав:

— А про автострах правду розкажу вам я. Минуло вже десять років, як я втік звідти. Там усе з бетону, долівка суха, аж курить. Нору вирити неможливо. Спекотнява — на очах сохнеш. Картопля там уже давно перестала рости. Тямковитіші куміорці давно покинули ту місцину. Лишилася жалюгідна жменька тих, хто сяк-так пристосувався до тамтешніх умов. Усі вони висохлі, як мумії, і білі, як крейда, їхній харч один — старі архівні документи, складені стосами в підвалі. У вузеньких нішах між паперовими горами вони й живуть. Всі вони наче подуріли, розмовляти забулися. Навіть ходити вже не вміють. Перекочуються туди-сюди та пронизливо скрикують. Частенько вони накидаються один на одного й силкуються звести зі світу.

Решта куміорців закивали головами.

— Та хіба такі здобудуть татові директорську посаду? — спитав Нік.

— Нікому вони її не можуть здобути, так само, як і ми! — вигукнув смугастий куміорець.

Мартіна сказала:

— З вами нічого не станеться! Даю вам слово. Або тато зрозуміє, що він помиляється, або...— Вона затнулася, не знаючи, що сказати далі.

— Або ми перешкодимо йому,— підхопив я.

— Слово честі! — додав Нік.

Наша обіцянка заспокоїла куміорців. Вони дякували нам! Вони цілковито на нас покладалися. В очах цього карликового народу ми були могутні велетні. Вони твердо вірили в те, що нам дуже легко їх порятувати. Бідолашні ж не знали нашого татуся.

Коли ми піднімалися сходами нагору, Мартіна тяжко зітхала:

— Перешкодити татові? Наче це так просто!

Нік засапано дерся за нами високими сходами. Він сказав:

— Авжеж, просто! Як ніщо інше не допоможе, то я сяду в нижньому підвалі й не вилазитиму. Він же не захоче втопити рідного сина!

Ми вже дісталися верхнього підвалу, коли почули, як тато машиною заїжджає до гаража.

— Вперед! В атаку! — скомандував я. А тоді сказав Нікові:

— Ти краще не встрявай у це змагання! Нік уперто похитав головою і сказав:

— Я тата не боюся й трішечки. Хотів би й я так легко це сказати!

Саме як ми відчинили підвальні двері, тато відімкнув парадні. Обоє дверей розміщені прямісінько одні навпроти одних. Тато втупився в нас, але не сказав нічого. Ось він

причепив пальто й капелюха на вішалку. А що не спускав очей з нас, то, звісно, капелюх і пальто попадали на підлогу. Тато цього навіть не помітив. Він усе роздивлявся нас, наче зроду вперше нас бачив.

Мартіна сказала:

— Ми щойно з нижнього підвалу. Тато вперто мовчав. Тоді я вигукнув:

— Ми розповіли куміорцям, що ти збираєшся зробити з ними! —Я сам не впізнав свого голосу: він був хрипкий і скрипливий:

Нік закричав:

— Не топи їх! У них біленькі дітки з ліловими ротиками! Тато все не озивався. З кухні вийшла мама.

— Що тут сталося? — запитала вона.

— Нічого не сталося,— промурмотів тато. Накипіла в мені злість ураз прорвалася. Я закричав:

— Нічого не сталось! Коли не зважати на те, що тато хоче влаштувати потоп. А директором він усе-таки ніколи не буде, бо імператорів автостраху взагалі не існує! Там же скрізь бетон! Куміорці загинуть ні за цапову душу!

В нестямі я кинувся мамі на шию і зайшовся плачем. Згодом Мартіна скаже, що я весь дрижав як відбійний молоток. Мама гладила мене, приказуючи:

— Ну годі, годі!

Помалу я заспокоївся і дав спокій маминій шиї. Мартіна все вмовляла тата. Я кинувся їй на допомогу. До нас долучився й Нік. Коли так хвилюєшся, як ми тоді, то висловлюєш хіба половину того, що хотів сказати, зате кричиш удвічі дужче.

Мабуть, тому нам і не вдалося навернути нашого тата на добрий розум.

Мама також обурилась і вимагала пояснити їй, що означає вся ота маячня з потопом. Надійшов дідусь.

Він і пояснив мамі, про що йдеться, а ми навперебивки розповіли йому про все, про що довідалися в куміорців.

У запалі сварки ми голосно й виразно виказали татові все, що про нього думаємо. Мама, збагнувши, про що йдеться, й собі сказала татові, за кого матиме його, якщо він просвердлить трубу водогону. Дідусь лише мовив:

— Не знаю, що саме я проґавив у вихованні сина.

Тим часом до передпокою присунув огірчище й став біля дверей як укопаний. У наш сімейний розбрат він не встрявав, а тільки підморгував татові. Я почув, як він прошепотів:

— Пан Гоґельмон, уперед! Ні шадного шлова їм не вір!

Але тато навіть не помітив огірчище. Він жодного разу не гримнув на нас. Він узагалі не вимовив ані слова. Він нагнувся. Підняв з підлоги пальто й капелюха. Поспіхом накинув на себе пальто, натягнув капелюха й вийшов з дому. Навіть дверима не

грюкнув. Якусь хвилину ми стояли мовчки, прислухаючись, як тато відчиняє гараж, заводить машину й вирулює на вулицю.

Наша мама завжди сподівається на краще. Вона називає себе оптимісткою. І цього разу мама виявилась оптимісткою. Коли тато виїжджав за ворота, вона сказала:

— Ось побачите, він зараз усе як слід обміркує, а коли повернеться, буде цілком люб'язний і поміркований.

— Ох, невісточко, твої слова та Богові у вуха! — сказав дідусь, зітхнув і подався до своєї кімнати.

Огірчище все стояв незрушно біля дверей вітальні.

— Вимітайся геть! — закричав я. Огірчище блискавично зник у вітальні. Нік чомусь засумував.

— Тобі його шкода? — запитала Мартіна. Нік ще посмутнішав.

— Я ж його люблю! — прошепотів він.

— Не можна любити всіх без винятку,— сказав я.— Негідників просто не дозволено любити.

Але глибоко в душі я не був певен, що маю рацію.

Тринадцятий та наступні розділи

ПЕРІОДИЗАЦІЇ НЕ ПОТРЕБУЮТЬ

Ми чекаємо. Довгенько. І, звичайно, весь час розмовляємо. Оскільки подій для розділу не набирається, я опишу, що сталося наступного дня в школі. А сталося щось дивовижне.

До вечері тато не повернувся. Ми чекали до дев'ятої, потім сіли вечеряти самі. Мама лишалася оптимісткою. Вона сказала:

— Ось побачите! Якщо тата так довго нема, то це означає, що він усе ретельно обмірковує і зважує. Він отямиться, повірте!

Коли пробила одинадцята — Нік уже давно пішов спати, мамин оптимізм вичерпався. Вона раз у раз поглядала на годинник і через кожні дві хвилини примовляла:

— Аби тільки з ним нічого не сталося! Коли він сердиться, то мчить без тями!

Більше нічого мама не сказала, але з її обличчя було видно, що їй увижаються найстрашніші картини.

Дідусь удав, ніби йому нічого не привиджується, проте він уже дві години читав редакційну статтю. Я зрозумів: він також думає про тата, а газетою тільки маскується.

Мене охопило незвичайне почуття. Власне, двоє почуттів: злість на тата і страх за тата. Через кожні чверть години злість дедалі танула, а страх наростав. Згадалося чимало приємних речей, пов'язаних з татом.

Мартіна принишкло зіщулилась на тахті й кусала нігті. Раптом вона схлипнула:

— Але ж ми мусили сказати йому це! Мама буркнула:

— Авжеж! Дозволила б я йому зіпсувати водогін!

Опівночі мама подзвонила в поліцію. Але там відреагували спокійно. Мамі сказали:

— Шановна пані, якби ми розушукували всіх чоловіків, які не повернулися опівночі додому, то нам довелося б тільки те й робити.

Мама намагалася їм пояснити, що наш тато не такий, як інші, він особливий і додому повертається завжди вчасно, хоч годинника за ним звіряй. З поліції відповіли:

— Авжеж, авжеж, шановна пані, ми це також не раз чули!

Усе ж таки мамі повідомили, що в нашому районі зареєстрована лише одна автоаварія: бензовоз зіткнувся з "фольксвагеном". Це маму трохи заспокоїло і знову наповнило оптимізмом. Вона припустила, що тато заночував десь у готелі, щоб там прийти до тями.

— Він добра людина,— сказала вона.— Так-так! Він не такий поганий, як ви думаєте.

Ми їй не заперечували, але й не підтакували. Бо мама вибухнула цілим водоспадом слів про тата: і що життя в нього складалося нелегко, і що дідусь завжди надавав перевагу дядькові Герберту перед татом, а тато, незважаючи на свої здібності, досі обіймає скромну посаду і страждає від цього, і якщо в нього такий поганий смак і йому подобається одяг, який нам не до вподоби, то це не його вина, а його біда. І зовсім він не скупий, просто прагне віддати борги за будинок, тому такий ощадливий.

— Ви це повинні розуміти! — вигукнула вона.

— Отакої! — сказала Мартіна. — Ти ж сама завжди дорікала йому за скупість.

Мама замовкла, а дідусь порадив іти спати, бо вранці проспимо все на світі.

Від утоми я аж падав з ніг. Та тільки-но зібрався йти до своєї кімнати, як двері татової кімнати раптом відчинилися. Я завмер з радісного переляку. Перше, що спало на думку: "Мабуть, тато повернувся і заліз до себе в кімнату вікном". Але це був огірчище, і двері відчинив він.

— Де пани Гоґельмон? — обурено запитав він.

— Пани Гоґельмон тутечки-нетутечки! — вколола його Мартіна.

— Ми відчувай велика голода,— мовив огірковий король.— Цілий день ми рот сухий!

Мама показала в бік кухні:

— Проросла картопля під мийкою. Піди візьми! Королище-огірчище пересмикнуло від люті:

— Ми нічо сам! Ми нічо взяти сам!

— Ну, то сиди голодний! — вигукнув я.

Та голодувати король не хотів. Він пішов до кухні, невдовзі повернувся й набурмосений прошкандибав повз нас. За собою він поволік цілу торбеху з картоплею.

Хоч я пізно ліг спати, проте встав дуже рано. Ще до того, як Мартіна зазвичай мене будить. Я подався до татової кімнати й відчинив двері. На підлозі валялася картопля, а огірчище хропів у татовому ліжку. Тата не було.

Я кинувся до мами. Там уже сиділа Мартіна. Вони мені розповіли, що знову дзвонили в поліцію, і поліцаї обдзвонили навіть всі шпиталі. Але тата ніде не було. Виходить, що аварії він не зазнав.

— Чи не здається тобі, мамо, що тато вирішив піти від нас? — запитав я маму.

Але мамі так не здавалося. Вона сказала:

— Тато в нас не такий. У нього надзвичайно сильне родинне почуття

Того дня в школі я був наче не при тямі. Майже нічого не чув, не розумів, на якому я уроці сиджу. На третьому уроці я так осоромився, що далі нікуди. Сиджу й думаю, чи повернувся тато додому, чи опам'ятався. Раптом Фрідль, сусід по парті, штовхає мене під бік.

— Вольфі! — шепоче. І знову: — Вольфі!

Я запитально дивлюся на нього. Він ледве ворушить губами:

— Тебе викликають до дошки!

Я встаю і йду до дошки. Про що мене запитали — анінайменшого уявлення не маю. Шестак — він сидить на першій парті — шепоче мені:

— Серце, серце намалюй!

Я беру крейду й малюю на дошці велике серце з чудовим ріжком унизу. Всі регочуться й лящать, як мавпи. Аж тепер мені сяйнуло, що я на уроці біології і повинен намалювати людське серце, з передсердям, шлуночками й клапанами, а не якийсь пряник-сердечко. Та було вже запізно. Біолог закричав, щоб я сідав і надалі грав комедію деінде.

Це мене збадьорило. Та ще дужче збадьорило мене повідомлення про те, що Гаслінґера бачили в коридорі. Він і справді з'явився до нас на п'ятий урок. Він виглядав препогано і з тіла спав кілограмів на десять. Хвора печінка зробила його обличчя жовтим, як цитрина.

Гаслінґер умостився за вчительським столом. Раніше він у класі ніколи не сідав.

— Як бачите, я повернувся,— почав він.

Мабуть, він сподівався побачити радість на наших обличчях. Але жоден з учнів не зрадів, бо ми полюбили нашого молодого вчителя за веселу вдачу.

Потім Гаслінґер звернувся до Шестака:

— Шестаку, розкажіть-но, що ви без мене вивчили?

Титус зібрався був відповідати. Але його випередив Берті Славік:

— Даруйте, пане вчителю, ви забули про рівняння й підписи в Гоґельмана!

Я ладен був задушити того паскудника! Але Гаслінґер мовчав і тільки дивився замислено, ніби намагався згадати, про які, власне, підписи та рівняння йдеться.

Я підвівся й сказав:

— Вибачте, пане вчителю, я не знав, що ви сьогодні прийдете! Гаслінґер мовив "так, так", а тоді пильно подивився на мене й

мовив:

— Мій юний колега, що працював з вами, коли я хворів, сьогодні вранці повідомив мене, що ви, Гоґельмане, не цілковитий нездара, навпаки, у вас неабиякі математичні здібності! Тож ідтіь до дошки, Гоґельмане, й поясніть останню тему!

Титус, задоволений, плюхнувся на лаву, а я, похмурий, поплентав до дошки. Я розв'язував рівняння аж до дзвоника. Зробив тільки одну помилку, незначну. Що довше я розв'язував, то жовтіше й хирлявіше ставало Гаслінґерове обличчя. А коли задзвонив дзвоник, він сказав:

— Я попрошу вас піти зі мною до кабінету географії!

Я пішов за ним до кабінету географії. Під час перерви Гаслінґер завжди усамітнюється там, а також пропадає там, коли в нього нема уроків. До вчительської він ніколи не заходить.

Гаслінґер підійшов до великого глобуса, крутнув його і сказав:

— Поки я хворів, ви досягли успіхів, значних успіхів!

Потім він поскаржився, що вже старий і немічний, ще й хворий до того. А в класі тридцять сім учнів — це понад його сили. Замолоду він був і жвавий, і веселий. Це тепер у нього бракує снаги, щоб приділити увагу кожному учневі.

Я подумав: "Дорогий пане вчителю, кому-кому, а мені гріх скаржитися на брак вашої уваги!" Гаслінґер вів далі, крутячи глобуса:

— Знаєте, Гоґельмане, прошу тільки правильно мене зрозуміти. Я гадаю, що мій молодий колега застосовує інші, новітні, методи навчання — дидактичні. Але якби ви... я вважаю... я б вам, безумовно, також...

Я навіть приблизно не міг збагнути, у чому суть цих дидактичних методів. Але зрозумів одне: Гаслінґер дуже прикро вражений. Він гадає, що молодий учитель навчив мене розв'язувати рівняння. Йому стало ніяково, адже він вважав мене в математиці абсолютним нулем.

Я розповів Гаслінґерові, як ми з сестрою кожного дня допізна просиджували над математикою, часто аж до запаморочення.

— Он воно що! — промурмотів Гаслінґер. Зараз він уже виглядав не таким стомленим — Кажете, з сестрою! Допізна! До запаморочення! — І ще додав: — Бачите, юначе! Без труда нема плода! — І знову крутнув глобуса.

Я не знав, чи мені тут ще стовбичити, чи можна йти. Щойно я зібрався запитати його про це, як він запитав мене:

— А що, коли я призначу вас черговим кабінету географії? Щиро кажучи, бути черговим мені не хотілося. Не хотілося мені

витирати пилюку з глобуса, скручувати мапи. Але й відмовитися від такого почесного доручення також не личило. І я промимрив:

— Дякую, я залюбки!

Гаслінґер показав мені, як треба витирати глобуси, скручувати географічні мапи і в якій послідовності ставити в шафу наочні посібники, аби їх не попсувати. Принагідно він розповів, що досі в нього був дуже акуратний і старанний черговий, але з тих учнів, які до школи їздять потягом. Він мешкає далеченько звідси. За новим розкладом потяг тепер відходить раніше, і його зразковий черговий запізнюватиметься на нього, якщо й далі витиратиме глобуси.

Гаслінґер раптом пильно глянув на мене й запитав:

— А ви, Гоґельмане, сподіваюся, не з приїжджих?

— Я? Ні! Ні-і-і! — відповів я, затинаючись.

— А ви далеко від школи мешкаєте? — запитує Гаслінґер.

— Ні,— відповідаю,— ми живемо біля старого міського собору, за рогом!

— Он як,— каже Гаслінґер,— то ми, виходить, сусіди!

З кабінету географії я вийшов, як уві сні. А Гаслінґер, виявляється, не знав, де я живу! Він мене, виходить, не впізнав! Гаслінґер не злюбив мене просто як учитель учня! Якби я зараз не хвилювався за тата, то почувався б, мабуть, дуже щасливим. Не хочу лукавити: трішечки щасливим я все-таки почувався.

Я зайшов до класу забрати портфеля. Там уже нікого не було. Довгенько ж ми гомоніли з Гаслінґером!

З четвертого поверху я злетів, мов на крилах, вклоняючись гіпсовим бюстам класиків, що стояли на міжсходових майданчиках.

А внизу, в просторму вестибюлі, який відмінники називають актовим залом, я зупинився й голосно забекав: "Бе-е-е-е".

У цей момент мимо проходив наш опалювач.

— Це ти від злості? — спитав він.

— Зовсім ні,— сказав я.— Школа — не така вже й погана штука, як декому здається!

Опалювач сказав:

— Спочатку треба хоч раз вичистити школу і добре натопити груби, тоді зрозумієш, погана штука вона чи ні.

Біля воріт на мене чекала Мартіна. Вона сказала, що самій їй страшно йти додому: ану ж тато ще не повернувся? Мене поривало розповісти їй про нашу розмову з Гаслінґером, але я не встиг, бо ми помчали як навіжені. На дорогу додому ми витрачаємо зазвичай дванадцять хвилин. Цього разу ми вклалися в сім.

Шматок чотирнадцятого розділу я напишу як п'єсу

Бо саме тут, у цьому шматку, розповідь ведуть Лавуга й Лівка, і завдяки двокрапці після їхніх імен я заощаджу на без міри уживаних "він каже", "він сказав", "він вважає" тощо. Але почну я, звісно, без двокрапки.

Отже, через сім хвилин ми були вдома. Мама чекала біля входу. Вона сказала нам:

— Тата мають привезти з хвилини на хвилину!

— Що означає — привезти? — запитали ми з Мартіною.

Мама була зовсім розгублена. Вона й сама до пуття не знає, відповіла вона, кусаючи нігті.

— Дзонили Лівка й Лавуга. Вони сказали, що привезуть його, і просили нас не хвилюватися,— пояснив Нік.

— А ще йому потрібен спокій,— захлипала мама.— Це Лівка з Лаву-гою також сказали. Більше нічого.

Невдовзі перед нашим садом зупинилася машина. З неї вилізли Лівка й Лавуга. Вони працюють разом з татом. Я їх знаю дуже давно. Лівка веселий, Лавуга кумедний. Вони удвох витягли з машини тата. Обличчя татове було страшенно бліде, з двома добрячими синцями. Лівка й Лавуга узяли тата під пахви, закинувши його руки собі на плечі. Таким робом вони доволокли його в кімнату на тахту. Тато впав як підтятий. Мама ледве стягла з нього пальто, костюм і черевики. Потім укрила його ліжником.

— Чи не хочеш чогось попити? — запитала вона — А може, краще компрес на голову покласти?

Але тато вже не мав змоги відповісти, хоче він чогось випити чи компреса. Його здолав мертвий сон. Він хропів і зрідка стогнав.

Мама вмовила Лівку й Лавугу посидіти в нас хоч хвилинку. Мама, дідусь, Лавуга й Лівка сіли за великий стіл. Ми з Мартіною посідали на килимі. А Нік виліз на тахту і вмостився біля сонного тата в ногах. Він сидів біля тата, як сидить біля свого господаря пес пана Павліци, коли той засмагає у себе в саду.

А ще Нік був схожий на ангела-охоронця, що розпростер крила над дитячим ліжечком,— так його зображують у церковних календарях. Гадаю, всі ми були дуже раді, що Нік так ревно охороняє тата. Тепер він не мав змоги молоти язиком, а то він напевне повідомив би Лівці й Лавузі силу подробиць, про які ніхто, крім членів сім'ї, знати не повинен.

Мама заходилася розпитувати Лівку з Лавугою, що і як, власне, сталося. І по чарчині віскі вона також не забула їм налити. Лавуга сказав, що йому не можна, бо він за кермом. Тоді мама принесла йому колу. Але згодом Лавуга віскі пив, а колу й не пригубив.

А тепер я перекажу всю розповідь Лівки й Лавуги. Не згадуватиму лишень, як тато стогнав уві сні, а Нік щоразу поправляв на ньому ліжник. Не описуватиму й те, як Лавуга, розповідаючи, випорожнив усю нашу велику вазу з печивом. І як мама, слухаючи його розповідь, раз у раз ойкала та охала, приказуючи: "О Боже мій, о Боже!"

Розповідь татових колег Лівки й Лавуги

(До слова кажучи, Лівка — малий і худий, а Лавуга — високий і теж худий).

Лавуга. Бачте, ласкава пані, вся ця історія така заплутана, що непросто й розповісти. Сьогодні о дев'ятій ранку я зі справою про відшкодування...

Лівка. Шановний колего, мені здається, що починати слід з учорашнього вечора!

Лавуга. Так, так, ваша правда. А може б, ви почали... Я знаю, в такому ділі ви завжди точніші...

Лівка. Учора наприкінці робочого дня пан Гоґельман ще був у доброму гуморі.

Лавуга. Щира правда, щира правда, ласкава пані, їй же Богу. Колега Гоґельман навіть розповів мені внизу, у холі, анекдота. Дуже смішного! Просто блискучого!

Лівка. Ще він казав, що відразу ж поїде додому. Але, мабуть, передумав, бо через півгодини його знову бачили в конторі.

Лавуга. Але ми увечері цього не знали. Нам про це тільки сьогодні розповів пан Бек, наш вахтер. Отож заходжу я сьогодні вранці до кабінету пана Гоґельмана — справа невідкладна, складна, пов'язана з відшкодуванням,— а колеги Гоґельмана, на диво, нема! Пані, що сидить у його приймальні, маю на увазі пані Каспарек, й каже мені: "Пан Гоґельман ще не прийшов!". А мені ж для справи про відшкодування конче

потрібен один документик. Я гадав, що він лежить на столі в колеги Гоґельмана, але його там не виявилось.

Л і в к а. Колего Лавуго, я вас прошу! Пані Гоґельман це зовсім не цікавить. Одне слово, колега Лавуга бачить — і капелюх, і пальто вашого чоловіка в кабінеті є.

Лавуга. І це мені й пані Каспарек здалося дивним. Ми стоїмо і тільки руками розводимо. Раптом задзвонив телефон. Дзвонив вахтер Бек. Він хотів, аби пан Гоґельман повернув ключі від підвалу, які він дав йому вчора ввечері. Ми з пані Каспарек уже не знаємо, що й думати.

Л і в к а. Каспарек і Лавуга прийшли до мене в кабінет і все розповіли. Через хвилину ми довідалися від пана Бека, що вчора після роботи, коли всі вже пішли додому, Гоґельман ще раз побував у конторі. Спочатку він зайшов до себе в кабінет, а потім прийшов до Бека й попросив у нього ключі від підвалу.

Лавуга. Бек запевняє, що колега Гоґельман мав дуже пригнічений і засмучений вигляд, ба навіть здавався хворим. І мурмотів щось собі під ніс...

Л і в к а. "Я повинен побачити на власні оч!"

Лавуга. Бек запитав його, що саме пан Гоґельман хоче побачити на власні очі; пан Гоґельман подивився на нього якось дуже дивно...

Л і в к а. ... і сказав: "Пане Беку! Я відчуваю, що натрапив на слід одного нечуваного обману!"

Лавуга. Потім колега Гоґельман з ключами подався до підвалу, а Бек пішов поливати квіти. Бек у нас великий квітколюб.

Коли Бек полив усі квіти й повернувся, він вирішив, що Гоґельман уже, напевно, пішов додому й ненароком поклав ключі від підвалу собі в кишеню. У кожному разі, про підвал Бек більше не згадав. А я йому й кажу, що знаю пана Гоґельмана як великого педанта. Ніколи в житті пан Гоґельман не покладе до кишені ключі від підвалу ненароком, як не забуде й пальта, як не забуде з'явитися наступного дня в конторі!

Л і в к а. Враз Каспарек як закричить! А що, каже вона, як з ним учора в підвалі та стався удар? Ми кинулися вниз, до підвалу. Лавуга, Каспарек і ваш покірний слуга. Двері підвалу були відчинені навстіж...

Лавуга. Даруйте за таке висловлювання, але перед нами постала картина жаху й спустошення. Інакше кажучи, ми побачили прямо-таки щось страшне!

Л і в к а. Стоси папок були скинуті з полиць додолу. Вся долівка вкрита архівними справами, подерті на клаптики аркуші паперу, повсюди валялися документи!

Лавуга. Окрім того, кругом моторошно шаруділо й шелестіло.

Л і в к а. Це шелестів папір. І не моторошно, не кажіть.

Л а в у г а. Дорогий колего, я вже сорок років шпортаюся серед паперового мотлоху. Я добре знаю, як шелестить нормальний папір. А це шелестіння нормальним не назвеш! До

того ж, десь знизу долинав якийсь звук, такий дивний-предивний.

Л і в к а. Може, то пацюк свистів. У підвалах завжди водяться пацюки. Всі папки були геть обгризені.

Л а в у г а. Я ледве пересувався серед паперових куп. Кожен крок давався мені важко, на мене звідусіль, наче лапатий сніг, сипалися клаптики паперу. Але я не переставав гукати: "Колего Гоґельмане! Колего Гоґельмане! Де ви?" І враз я почув стогін. У мене мурашки по спині забігали! Брр!

Л і в к а. А потім він знайшов його і гукнув нам, що він його знайшов.

Л а в у г а. Щира правда! Я знайшов його! Власне, я знайшов його ноги!. Вони стриміли з-під гори папок. Я окликнув: "Колего Гоґельмане! Це ви?" Замість відповіді з паперових кучугур почувся гучний стогін.

Л і в к а. Одне слово, ми відкопали колегу Гоґельмана. Він був ще при тямі, але вочевидь не розумів, де він і що з ним. І що цілком незбагненно, рот його був забитий клаптями паперу. Ми їх витягли.

Лавуга. І ось тоді колега промурмотів щось незвичайне, цілком незвичайне! Мабуть, він марив. Він промурмотів: "У них справді нема імператора. Вони божевільні. У них справді нема імператора."

Л і в к а. Він без упину повторював ці фрази і, зітхаючи, приказував: "Ошукали, ошукали, ошукали!"

Лавуга. Коли ми відкопали колегу Гоґельмана, як сталося щось жахливе. Каспарек раптом як заверещить, ну як, як... Одне слово, щосили.

Л і в к а. її щось вкусило. Неймовірно, але факт. Каспарек висмикнула ногу з-під купи папок. Нога була геть закривавлена. Каспарек, плачучи, пошкандибала з підвалу.

Лавуга. Повірте, дуже важко пересуватися, коли вся долівка захаращена паперами. Ну, потім ми поволокли колегу Гоґельмана з підвалу, а він знову балакав щось чудне.

Л і в к а. Він кричав: "Мерщій, мерщій, а то вони повернуться! Швидше, колеги, швидше, бо ті чудовиська знову прийдуть!"

Лавуга. Коли ми вибралися з підвалу, він ще встиг сказати: "Колеги, ви вчасно нагодилися". І знепритомнів.

Отаке нам розповіли Лівка й Лавуга. Вони випили ще по чарчині віскі й доїли печиво. На їхню думку, все відбулося таким чином. Тато напевно виявив якесь шахрайство, пов'язане зі страхуванням автомобілів. Якесь давнє шахрайство. Це спонукало його повернутися в контору, щоб спуститися до підвалу й спробувати знайти в страхових паперах сліди того шахрайства. Там йому зробилося зле, він знепритомнів. А коли прийшов до тями й побачив біля себе пацюків, знову знепритомнів. Адже пацюки і справді гидота несусвітна!

Шкода тільки, додав Лавуга, що такі амбітні колеги, як пан Гогельман, ніколи й нікому не звіряються, натрапивши на щось нечесне, а то ми знайшли б його значно раніше.

Мама й собі сказала: так, дуже шкода.

А ми, діти, також поквапливо запевнили Лівку й Лавугу: авжеж, пацюки й справді страшна бридота, це вони в усьому винні!

Лівка сказав, що цей випадок буде добрим уроком для автостра-ху. Вони вже сьогодні скрізь понасипають дусту чи ще якогось порошку. Потім Лавуга сказав, що директор автостраху просив передати татові, аби він як слід відпочив і швидше поправлявся, бо фірмі конче потрібні такі сумлінні, віддані справі працівники, як тато.

На цьому Лівка й Лавуга пішли, а я зміг нарешті випити Лаву-жину колу.

І розділ п'ятнадцятий, останній

Добре, що ця історія добігає кінця, бо завтра вранці мені знімають гіпс з ноги. В останньому розділі я розповім, як Нік допоміг мені вийти з прикрого становища.

Отже, Лівка й Лавуга пішли, а мама відразу оглянула тата. Тато стогнав дедалі рідше, але мама ніяк не могла заспокоїтись. Вона зателефонувала нашому лікареві Біндеру. Лікар прийшов негайно. Той мешкає за два будинки від нас. Він зміряв татові тиск, перевірив пульс і температуру. Тато ненадовго прокинувся, обвів усе довкола важким поглядом, промурмотів: "Слава Богу, вдома!" — і його знову знеміг сон.

Лікар Біндер сказав, що в тата тиск, пульс і температура в межах норми. Та все ж дістав кишеньковий ліхтарик і посвітив татові в очі. Звісно, піднявши татові повіки, адже тато спав із заплющеними очима. Якісь там рефлекси підказали лікареві, що в тата струс мозку. Не дуже легкий і не дуже важкий — середній. Лікар призначив татові постільний режим. Не

зашкодив би йому й компрес на голову, додав пан Біндер. Він це, певна річ, сказав заради мами, бо знав її пристрасть до всіляких компресів. Уже виходячи, лікар сказав мамі:

— Ваш чоловік, шановна пані Гоґельман, згодом напевне й не згадає про цей нещасний випадок. Так буває після струсу мозку. Не виключені й істотніші провали пам'яті.

— Ой, це було б.прекрасно! — вигукнула мама.

— Що було б прекрасно? — сторопів лікар Біндер

Мама, затинаючись, сказала, що вона не те мала на увазі, а зовсім інше. А дідусь закашлявся, прикриваючи рота хусточкою, щоб не побачили, що він усміхається.

Наостанок лікар Біндер сказав ще:

— Будь ласка, не задавайте багато запитань своєму чоловікові, коли він прокинеться. І затемніть кімнату. Будьте до нього чуйні й поблажливі. Він потребує ласки.

Коли лікар пішов, дід сказав, що нам слід зібратися на сімейну раду. Щоб не заважати татові і щоб тато не заважав нам, ми подалися на кухню. Ми добре розуміли, про що маємо радитися, але жоден з нас не наважувався почати. Дідусь не витримав:

— Отже, ситуація така: ваш тато вернувся додому. Найгірше позаду. Невдовзі він знову стане на ноги. Але перш ніж він одужає, нам треба довести справу до логічного завершення!

Нік, видимо, ще не второпав, що ми маємо обговорити, бо запитав:

— Що означає — нам треба довести справу до логічного завершення?

— Огірчище,— сказала мама.

— Огірчище викинути на смітник! — вигукнула Мартіна, а ми з дідусем закивали головами.

Але як нам насправді тихо-мирно спекатися огірчища, ми так і не придумали. Мама, яка перед тим рішуче вимагала негайно вигнати його з дому, раптом зізналась, що вона не те що короля Кумі-Орі, а навіть мухи не може скривдити. Тому вона не хоче, щоб і ми йому заподіяли щось зле. Треба завжди залишатись терплячим і добрим, сказала вона.

Дідусь зауважив, що у випадку з огірковим королем самою терплячістю й добротою справі не зарадиш, але й він нічого розумного не придумав. Сімейну раду довелося відкласти на наступний день. Єдине, про що ми домовились, було: тато спатиме цю ніч у вітальні, а огірчище ми замкнемо в татовій кімнаті. Ми не хотіли, щоб тато знов зустрівся з капосним королищем. Після ради Мартіна надягла свою найкращу сукню, закрутила плойкою свою гривку в маленькі баранячі кучерики. Вони дуже подобаються Станекові Курті. З ним вона й пішла в кіно.

. Мама ще встигла засумніватись, чи сподобалося б татові, що Мартіна йде на оостанній сеанс?

Мартіна сказала:

— По-перше, до школи завтра йти не треба. Тож я однаково не ляжу рано спати. По-друге, мої нерви теж мають відпочити, а по-третє, у Курті немає довгих патлів.

З того, як вона вона вимовила "Кууууртііі", я переконався, що Курті стовідсотково витіснив Алекса Берґера.

Дідусь вийшов з дому разом з Мартіною. Він пішов до кав'ярні почитати зарубіжні газети за останній тиждень. Мама заявила, що сьогоднішній день вона прожила в надто великому нервовому напруженні. Вона вжила снодійне й лягла спати, укривши перед цим тата ще однією ковдрою.

Я залишився на кухні з Ніком. Щиро кажучи, я охочіше пішов би до своєї кімнати й дочитав детектив, початий ще місяць тому. Але Нік був такий сумний та похмурий, що я не міг покинути його самого. Я спробував був пожартувати з ним, але він відмахнувся від мене, як від кусливої мухи, утупився в одну точку просто перед собою, а потім раптом сказав:

— Вольфі, мені треба вийти ненадовго!

— А мудрішого ти нічого не придумав? — сказав я.— Таким шпінгалетам заборонено показуватись на вулиці після пів на дев'яту вечора.

— Але мені конче треба!

— Нічого тобі не треба, дурнику!

Нік подивився на мене вороже. І зненацька я прозрів: як же негідно я поводжуся і як огидно розмовляю з Ніком! Точнісінько як дорослий, промайнуло в голові. Я враз збагнув, що підло поводитися дуже легко.

— Вибач, Ніку,— сказав я,— ніякий ти не дурник. Тобі справді конче треба вийти?

Нік кивнув головою.

— Можна мені тебе провести? Нік похитав головою.

— Ти надовго?

— Ні, хвилин на п'ятнадцять.

— Правду кажеш?

— Слово честі!

Нік вийшов із кухні. З кухонних дверей мені було видно, що він попрямував до комірчини, вийшов звідти з дитячим рюкзаком у руках. Потім він відчинив шаховку під мийкою і наповнив рюкзак проростою картоплею. На мене він навіть не подивився, а я вдав, що не помітив його. Потім Нік вийшов із кухні з рюкзаком. І двері причинив за собою щільно. Я не підводився з місця й чекав. Спочатку все було тихо. Приблизно через хвилину в передпокої щось заскрипіло: то скрипнули колеса лялькового візочка. А потім пролунав жалібний голос огірчища: "Ми совсім не хочем! Не хочем совсім! Хочем тутечки лиситись!" І Ніків голос: "Так, на жаль, не буде!"

Я виглянув у вікно. На дворі було темно. Тільки освітлене кухонне вікно кидало довжелезну світлу тінь на жорству садової доріжки, що вела до воріт. Раптом на світло вийшов Нік. Він пхав перед собою візочок. У ньому з короною на голові й дитячим рюкзаком за спиною сидів король Кумі-Орі.

Далі Ніка поглинула темрява. А я все сидів біля вікна. Я чекав, поглядаючи на годинник. Рівно через п'ятнадцять хвилин у світлому квадраті на доріжці виринув Нік з візочком. Візочок був порожній.

Я замкнув за Ніком двері. Хоч я й вирішив, що не задам йому жодного запитання, але не стримався:

— Куди ти його відтарабанив? Нік тихо сказав:

— Він не хотів вилазити. Він так і не зрозумів, що ми його більше не хочемо. Дуже сердився й лаявся. Я висадив його біля одного підвального віконечка, з якого дуже тхнуло пліснявою. Там він, напевно, знайде собі житло. А я — мерщій додому!

Я захоплено дивився на Ніка. І раптом помітив у нього на щоці шрам.

— Це він мене дряпнув, коли я витягав його з візочка,— пояснив Нік.

На радощах я трохи не вигукнув: "Ніку, Ніку, кукуріку!", але вчасно зрозумів, що Нік для цього вже надто великий. Я тільки сказав:

— Ну гаразд! Гайда спати!

Післямова

На той випадок, якщо це комусь цікаво: тато цілком одужав. Часом у нього, правда, може розболітись голова. Саме зараз він сидить у вітальні й сперечається з дідусем про те, чия газета краща. Він уже вийшов на роботу. Директор фірми оголосив йому подяку: адже тільки після випадку з татом стало

ясно, яку небезпеку для фірми являють собою пацюки. Лише в останню хвилину пощастило врятувати найважливіші архівні справи.

Чи був у тата струс мозку, я не певен. Мені чомусь не віриться. Достеменно я знаю одне: тато без будь-якого напруження пам'яті все пригадує. Він тільки прикидається, що нічого не знає. Бо йому це неприємно. Але я за ним стежив. Першого ж дня, коли йому було дозволено встати з ліжка, він перевернув усе догори дном у своїй кімнаті. Всі полички в шафі повисовував, усі дверцята повідчиняв, під ліжко заглядав. І сердито бурмотів: "Де ж той підлий дурисвіт? Де той шахрай? Я ще до нього доберуся!"

Мені раптом стало шкода тата. Я сказав, наче не йому, а просто так, дивлячись у вікно:

— Нік прибрав огірчище! Раз і назавжди!

Тато промовчав... Він тільки глибоко зітхнув, а потім знову ліг у ліжко і невдовзі заснув.